

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему **Формування естетичної культури студентів гуманітарних
спеціальностей**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0119-з
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньої програми Педагогіка вищої школи
В. С. Смирна

Керівник доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності,
доцент, к.пед.н. Козич І. В.

Рецензент доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності,
доцент, к.психол.н, Овсяннікова В. В.

Запоріжжя

2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ.....	10
1.1. Формування естетичної культури особистості як педагогічна проблема.....	10
1.2. Структура естетичної культури особистості.....	31
1.3. Особливості формування естетичної культури студентів.....	39
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	49
2.1. Критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури студентів.....	49
2.2. Дослідження стану сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.....	60
2.3. Форми та методи формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.....	67
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються значні зміни в соціально-економічній, культурній сферах життя України, що обумовлюють необхідність зміни пріоритетів, переоцінки цінностей, вироблення нової парадигми поведінки її громадян. Оновлення системи цінностей, яка забезпечує стійкість людини та здатність адекватно і своєчасно реагувати на нові ситуації сучасного мінливого світу, можливе лише при творчій позиції людини. Прерогатива у переосмисленні людиною цінностей та потреб на творчій основі належить естетичній культурі, формування якої здійснюється в процесі естетичного виховання.

На сьогоднішній день у зв'язку з реформуванням діяльності закладів вищої освіти в центрі уваги постає реалізація завдань гуманізації освіти та формування засад культури молодої людини. Особливої значущості з огляду на це набуває завдання формування естетичної культури студентів. Сучасні заклади вищої освіти мають актуалізувати роль естетичного виховання як важливого засобу формування ціннісних ставлень до дійсності, культурологічного світогляду, особистісного та професійного зростання студентів.

Особливо актуальною постає проблема формування естетичної культури в підготовці фахівців гуманітарних спеціальностей, оскільки вони є координаторами системи соціальних впливів на особистість в соціокультурному та освітньому середовищі. Діяльність закладу вищої освіти спрямована на розвиток науки і культури, здійснення фундаменталізації знань молоді, організацію досліджень та навчання за всіма рівнями широкого спектру природничо-наукових, гуманітарних та інших галузей науки, техніки і культури та сприяє здійсненню освітньої та культурно-просвітницької діяльності серед населення.

Успішність формування естетичної культури студентів закладів вищої

освіти гарантує не лише забезпечення теоретичних та практичних засад цього процесу, але й посилення уваги до впровадження змісту, форм і методів освітньої роботи, активізації аудиторної та позааудиторної діяльності студентів, розкриття особливостей формування їх професійних умінь і навичок.

У роботах науковців розглядаються питання сутності естетичної культури (В. Бутенко, М. Верб, Н. Крилова, О. Лармін, Г. Петрова, Л. Печко та ін.); психолого-педагогічні теорії розвитку особистості (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов, П. Якобсон та ін.); педагогічні концепції естетичного виховання (Г. Апраксіна, Д. Джола, В. Вілюнас, М. Киященко, М. Лейзеров, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.), проблеми розвитку естетичних якостей студентів у контексті формування їх педагогічної культури (Л. Коваль, Л. Нечепоренко, Г. Падалка, О. Рудницька, Т. Скорик, Ю. Юцевич та ін.).

Питанням формування естетичної культури студентів займаються вчені О. Рудницька, Г. Кутузова, Н. Миропольська, В. Кудін, та ін. Дослідники А. Гордійчук, А. Комарова, О. Коробко, В. Кудін, Г. Падалка, Д. Фоменко та ін. вважають, що компонентами естетично розвиненої особистості майбутнього фахівця та його естетичної культури є естетична спрямованість. Вона складається з системи установок, мотивів, художнього інтересу, ціннісних орієнтацій, естетичних смаків та ідеалів.

Загалом учені визнають вагому роль естетичної культури в особистісному та професійному становленні майбутніх фахівців, однак питанням формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей відводиться недостатньо уваги.

У розглянутій проблемі існує низка суперечностей, подолання яких сприятиме підвищенню ефективності формування естетичної культури студентів. Це протиріччя між:

- потребою суспільства в новому типі фахівців, що володіють розвиненою естетичною культурою і недостатньою розробленістю цієї проблеми в педагогічній науці;

- необхідністю формування естетичної культури студентів в системі

професійної освіти і відсутністю належної підготовки викладачів до вирішення цього завдання.

Можна припустити, що формування естетичної культури студентів здійснюватиметься ефективніше, якщо: актуалізується естетична сторона змісту навчального процесу; здійснюється естетизація освітнього середовища вузу; реалізується особистісно-розвивальний потенціал студентів.

Отже, об'єктивна суспільна значущість процесу формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей та її недостатня розробленість обумовили вибір теми магістерського дослідження «Формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей».

Мета дослідження: визначити та обґрунтувати форми та методи формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

Об'єктом дослідження є процес формування естетичної культури студентів.

Предметом дослідження є особливості формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-методичні засади формування естетичної культури студентів.
2. Виокремити критерії, показники та виявити рівні сформованості естетичної культури студентів.
3. Дослідити стан сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.
4. Визначити та теоретично обґрунтувати форми та методи формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури з метою визначення стану розробленості досліджуваної проблеми;
- емпіричні: опитування, анкетування, тестування, бесіди.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що стан досліджуваної проблеми формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей та рівні сформованості її компонентів потребують корегування та вдосконалення.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що: уточнено поняття «процес формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей»; виокремлено критерії, показники та виявлено рівні сформованості естетичної культури студентів.

Теоретичну основу дослідження становлять: положення мистецької педагогіки і педагогіки мистецтва (Л. Масол, О. Отич, О. Рудницька, М. Чембержі, О. Шевнюк та інші); наукові теорії про роль естетичного виховання у формуванні особистості (І. Зязюн, Л. Левчук, В. Лозовий, Я. Мамонотов, Л. Печко, О. Шумейко та інші); теорії та технології соціально-виховної роботи зі студентською молоддю (Р. Вайнола, А. Капська, В. Тернопільська, С. Харченко, Н. Чернуха та інші).

Практичне значення результатів дослідження полягає у визначенні та обґрунтуванні методів та форм формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

Матеріали дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі, як на факультативних заняттях, так і в процесі вивчення курсу гуманітарних дисциплін, що сприятиме формуванню естетичної культури студентів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

1.1. Формування естетичної культури особистості як педагогічна проблема

Для розкриття порушеного нами питання необхідно здійснити аналіз основних дефініцій проблеми: «культура», «естетична культура», «естетичне виховання» та ін., які широко розкрито у філософській, культурологічній і психолого-педагогічній літературі.

У наш час саме поняття «культура» має безліч інтерпретацій, що визначаються концептуальними напрямками науково-дослідницького пошуку. Так, для аксіологічної концепції культура – це явище, що відображає духовну природу людини в сукупності її базових цінностей та моральних норм. Діяльнісна концепція відображає в культурі прояв активної, розумної і творчої природи людини, вищий рівень оволодіння якою-небудь областю діяльності (культура розумової праці, культура мови, естетична культура тощо) [1, 215].

Особистісна концепція представляє культуру в аспекті актуалізації соціальної природи людини: як спосіб перебування особистості в соціальному просторі та часі, систему її якостей і характеристик, необхідних для реалізації відносин людини до природи, суспільству, своїм тілесним і духовним потребам. Семіотична концепція трактує культуру як систему знаків для передачі та зберігання інформації. У соціологізаторській концепції культура характеризує певну історичну епоху, ступінь розвитку конкретного соціуму. Для сумативної концепції культура – сума продуктів діяльності і спілкування людей, область технічних і соціальних досягнень, накопичених людством у процесі його прогресивного розвитку. Евристична концепція акцентує креативну природу діяльності людини в космопланетарному, біосоціальному і культурно-

історичному аспектах [46, 49].

Кожна з концепцій має право на існування, оскільки підкреслює одну із сторін людської культури як складного системного утворення. Кожен з розглянутих підходів має методологічну цінність, але для педагогіки особливо важливий особистісний підхід, який визначає людині роль духовного суб'єкта культури, що володіє такими властивостями, як розуміння сенсу життя, відповідальність, здатність до саморегуляції тощо.

Збагнути і визначити феномен культури людина намагалася здавна. Вже в найдавнішій з мов – санскриті – мається родинне культурі слово, сенс якого – «просвітництво». В латині термін «культура» більш багатозначний. Воно означає «обробіток», «оброблення, догляд», «освіта, розвиток», «шанування». Для давнини культура – це насамперед однонаправлений процес передачі та відтворення знань, моральних установок, смислів, досвіду від одного покоління до іншого, що є атрибутивною умовою життя людини в суспільстві [75, 111]. Таке розуміння сутності культури багато в чому зберігається і в сучасній науці

Різноманітні культурознавчі концепції сходяться в тому, що культура відрізняє людину від інших живих істот. Саме в культурі відбувається соціальне наслідування, зв'язок поколінь, збереження і розвиток етносу. Культура дозволяє індивідам більш-менш однаково пізнавати навколишній світ, здійснювати зрозумілі іншим вчинки і адекватно ставитися один до одного [46, 51].

Найважливішою для визначення сутності розглянутого феномена є площина світоглядного співвідношення культури і природи. Існує точка зору, що протиставляє їх один одному аж до антагонізму. Такої позиції дотримувався, наприклад, Л. Толстой, для якого природа – це гармонія краси, а культура – «вульгарний людський твір» [70, 67].

Інші мислителі бачать в культурі продовження природи, розглядають її виникнення як результат цілісного розвитку людського співтовариства.

Наприклад, В. Вернадський розглядав культуру як природний прояв життя, а не як щось далеке природним явищам [16]. П. Флоренський

стверджував, що культура органічно включає в себе природу і тому «ростить і живить» людину [74, 247].

Український педагогічний словник подає наступне тлумачення терміну «культура»: це – «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. У вужчому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування [23, 182].

У сучасних дослідників можемо зустріти схожі погляди. М. Чавчавадзе вважає, що людська енергія культури виникає з природи [77].

Подібної позиції дотримувався Д. Лихачов. Він розглядав людину і природу як дві різні сокультури, які не можуть існувати окремо і взаємно обумовлюють буття один одного. Кожна з них – плід історичного розвитку [43].

Існує тенденція розуміти під культурою весь зміст життя, яке характерно для людства в цілому, конкретних спільнот людей (народів і країн, виробничих і неформальних об'єднань тощо), для кожної людини – дорослого і дитини [46].

Таким чином, феномен людської культури являє собою багатоскладну, багатошарову цілісність, який виявляється як на рівні культури людства, так і на рівні культури суспільства і окремої людини.

Педагогіка безпосередньо і найбільш тісно пов'язана з останнім. Педагогічна наука традиційно виокремлює в цілісній культурі учня, школяра, студента такі складові, як розумова, естетична, моральна, правова, фізична, екологічна, економічна тощо, розглядаючи поліфункціональну складність людської культури переважно в аспекті її всебічного формування. Поряд з наведеним «вертикальним» (компонентним) підходом до побудови індивідуальної культури, виділяються і «горизонтальні шари» культури конкретної людини як інтегрованого комплексу, що складається з трьох шарів: інформаційного, технологічного, аксіологічного [46, с. 54].

Інформаційний пласт культури виникає в процесі засвоєння знань, базових для людства, конкретного суспільства, етносу, групи людей. Системоутворюючими елементами тут є антропологічні знання, уявлення про себе як особистості, індивідуальності, суб'єкта діяльності.

Технологічний пласт культури утворюється в процесі оволодіння особистістю сукупністю операціональних та інтелектуальних умінь і навичок, які забезпечують високу якість індивідуальної діяльності відповідно до вимог, що висувуються суспільством, оточуючими людьми, самою людиною.

Аксіологічний пласт культури пов'язаний з процесами інтеріоризації особистістю традиційних і актуальних загальнолюдських і групових цінностей.

Окреслені складові культури не тільки не існують одне без одного, а й неможливі в чистому вигляді, оскільки придбані знання тісно пов'язані з вміннями і навичками, а успішність оволодіння і тими і іншими забезпечується мотивацією і характером ціннісних орієнтацій людини.

Культура розуміється як специфічний людський спосіб діяльності, сукупність об'єктів і норм, створених людьми на додаток до природних, складна система збереження і передачі інформації, полісемантична структура, за своєю суттю пов'язана з утворенням як основоположним фактором сходження людини до свого культурного, власне людського вигляду.

Ще Х. Гадамер вказував на те, що освіта найтіснішим чином пов'язана з поняттям культури і означає специфічний людський спосіб перетворення природних задатків і можливостей індивіда [72, 196]. Н. Бордовська вважає, що результатом освіти людини виступає культура як спосіб її творчої самореалізації та осмислення, гуртуючий людей в якесь співтовариство: націю, релігійну або професійну групу тощо [11, 78].

Ідея проектування освіти, орієнтованої на розвиток людини як суб'єкта культури, як методологічної основи спирається на теорію, в якій культура постає як антропологічний феномен. У світлі діалогової концепції М. Бахтіна культура існує як спілкування, діалог, форма вільного вибору особистістю смислів свого життя і прийняття відповідальності за свій вчинок. При цьому

гарантом культури виступає сама людина, що є її творцем [7].

О. Шевнюк трактує поняття «культура» як певний історичний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, втілений у типах і формах організації життя і діяльності людей, а також в цінностях, які створюються ними [80].

Вчена О. Рудницька трактує культуру як сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які висвітлюють його історично досягнутий рівень розвитку та втілюються в результатах продуктивної діяльності людини. Водночас під «культурою» дослідниця розуміє і рівень освіченості, вихованості окремої людини, а також якісний рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності [60, 108–109].

Психологічний аспект визначення поняття «культура» деталізовано З. Фройдом та К. Юнгом. Вчені підкреслювали, що поняття «культура» позначає всю суму досягнень, що відрізняють життя людини від життя її предків із тваринного світу, а також культура служить двом цілям: захисту людини від природи та врегулюванню відносин між людьми [18]. Психологічна наука розглядає ті сторони культури, що пов'язані з найвищими проявами психіки – духовною культурою, вищим рівнем особистісного розвитку (за О. Лазуровським), «самоактуалізацією особистості» (за А. Маслоу) [79].

Переважає більшість дослідників поняття культури визначає, виходячи з двох взаємопов'язаних між собою факторів і результатів людської діяльності: матеріальної та духовної, як про це пише, наприклад, В. Липський [42]. Матеріальна культура охоплює всю сферу праці, житла, одягу тощо, а духовна сфера представляє свідомість (політика, філософія, право, мистецтво тощо). Обидва аспекти діяльності тісно взаємопов'язані. Естетична культура є одним із компонентів духовної діяльності. Духовне пов'язано з матеріальними сферами життя, бо естетичні навички, поняття узагальнені й пов'язані з різними (майже з усіма) сферами діяльності людини.

В якому б аспекті не аналізували культуру, скрізь виявимо присутність людини. Культура для людини – не збори цінностей, не зведення створених

колись знань, правил, норм, технологій, а сфера активної діяльності в життєвому просторі. Культура, за висловом С. Степанова, є «невичерпний резервуар доль, прецедентів». Осмислюючи їх, людина надає духовний сенс своєї діяльності і творить своє життя [66, 9].

Таке розуміння культури визначає її високий виховний і освітній потенціал, робить її значущим фактором розвитку людини, її соціалізації та індивідуалізації.

Значною мірою від власних зусиль дорослішої людини залежать глибина і широта її «культурного шару», оскільки кожен з нас займає в культурі різні позиції і включений не тільки в пануючу, традиційну культуру, а й в молодіжну, групову та інші субкультури.

Культура є найважливішим визначником типу соціальної системи, що дає підставу вживати здвоєне поняття – «соціокультурна». Процес засвоєння соціального досвіду здійснюється через простір внутрішнього світу особистості, в якому виражається відношення людини до того, що вона робить і що робиться з нею [10, 385].

У концепції людини, що розвивають філософи, людина постає як епіцентр культури, її вища духовна цінність. Людина знаходить свою духовну сутність, стає частиною людства, осягаючи культуру і творячи її. З цих положень випливає висновок про те, що культурна сутність людини є системоутворюючим компонентом її цілісності.

Дослідниця Є. Бондаревська, спираючись на ці положення, вважає можливим в якості глобальної мети сучасної освіти розглядати людину культури. Це означає такий тип особистості, ядром якого є суб'єктивні властивості, що визначають міру особистісної свободи, гуманності, духовності, життєтворчості [10, 232].

Культура людини – це ступінь людської досконалості, досягнутого шляхом виховання, вирощування в собі всього кращого, що виробило людство за свою багатовікову історію, всього того, чим може і повинна володіти людина. Тому виділяють не тільки внутрішню культуру, звернену переважно до

духовних якостей людини, а й культуру зовнішню як форму прояву внутрішнього, духовного світу особистості, що безпосередньо пов'язано з феноменом культури естетичної [38].

Сучасне життя висунуло стосовно людини комплекс вимог, усередині якого одне з найважливіших місць належить естетичній грамотності.

Естетично освоюваний людиною світ складається з трьох нерозривно пов'язаних між собою сторін: естетичне в об'єктивній дійсності; суб'єктивно-естетичне (естетичну свідомість); широка і багатогранна сфера мистецтва.

Сутнісні особливості «естетичного» багато в чому проявляються у співвідношенні з поняттям «художнє» («краса» і «мистецтво»). Найбільш часто зустрічається формула: «Художнє є вищим проявом естетичного» [11, 51].

Дослідники виявляють три рівня, на яких відбувається «зустріч» естетичного та художнього: рівень свідомості; рівень практичної діяльності; рівень сприйняття.

Найбільш тісно взаємодіють художнє й естетичне на рівні сприйняття творів мистецтва. Естетичне сприйняття діє і за межами мистецтва, а художнє сприяє засвоєнню духовної інформації в просторі навмисно створених людиною виразних форм.

На думку М. Бахтина, сутність естетичного виявляється і перебуває в парадигмі «Я-Інший» [7]. У філософській спадщині А. Лосева міститься визначення «естетичного» як «виразного», тобто, що являє зовні внутрішній світ людської особистості [44, 223].

Подібне розуміння естетичного, як виразного, багато в чому розкриває механізми освітнього впливу мистецтва, витоки яких виявляються в глибоку давнину. Так, одним з центральних понять античної естетики, важливість якої відзначали Сократ, Платон, Ксенофонт, Аристотель, є калокагатія. Калокагатія (від грецького *callos* – прекрасний і *agathos* – хороший, морально досконалий) – поняття, що означає гармонію зовнішнього і внутрішнього світу, яка є умовою краси людини. Аристотель високо цінував мистецтво, так як вважав, що воно облагороджує людину і дає їй знання. Він визначав естетичні якості предметів,

доводячи, що прекрасне – властивість предметів, речей, явищ, і вважав обов'язковими для творів мистецтва цілісність, ясність, відповідність форми змісту [3, 65].

Один з найважливіших рівнів зв'язку естетичного та художнього є педагогічний, реалізований у всьому різноманітті форм і способів цілеспрямованої передачі накопиченого людством досвіду кожному вступаючому в життя індивіду. Ця діяльність починається в сім'ї, продовжується в дошкільних виховних закладах, у початковій, середній і вищій школі і супроводжується різними засобами позашкільної освіти, навчання і виховання. Вона включає в себе самоосвіту, самонавчання і самовиховання.

Педагогічна діяльність, в широкому сенсі слова, є усвідомлений процес залучення людини до культури, здійснюваний професійно і самодіяльно в спеціально створених для цього установах і в сімейному побуті, в дружньому спілкуванні, у всіх сферах практичної взаємодії людей.

У багатовіковій практиці педагогічної діяльності викристалізувалися відносно самостійні її форми, що мають специфічні цілі і засоби: освіта як засіб передачі знань; навчання як специфічний засіб передачі придбаних людьми умінь; виховання як засіб передачі цінностей; формування потреби і здатності спілкування з іншими людьми, з природою, з художніми образами [70].

Найважливішою стороною педагогічної діяльності є естетичне виховання як цілеспрямоване формування установки на певний, власне людський рівень практичної діяльності. Підсумковою метою естетичного виховання виступає становлення естетичної культури особистості.

Педагогічна логіка формування естетичної культури полягає в тому, щоб показати, як загальні закони краси проявляються у багатогранних сферах людської діяльності і в мистецтві, актуалізувати закладену в людині потребу спілкування з красою і здатність безкорисливого її переживання.

Цей процес вимагає якомога більш широкого безпосереднього спілкування студентів з високими зразками художньо-естетичної творчості в його класичних і сучасних проявах, бо тільки в прямому чуттєвому зіткненні з

втіленою в творах мистецтва художньо-естетичною реальністю знаходиться її розуміння. Значна роль у формуванні художньо-естетичного смаку відводиться досвіду спілкування студентів з мистецтвом, який знаходиться нею за межами змісту навчальних предметів: при сприйнятті телевізійних програм та відеофільмів, відвідуванні концертів, виставок, читанні книг, естетичному оформленні міського та навчального середовища, власного житла.

В різних освітніх структурах і педагогічних підходах має місце уявлення про гуманітарні дисципліни як виключно «предмети естетичного циклу», з чого випливає, що інші предмети не мають будь-якого значимого естетичного потенціалу.

Здається, що навчання майбутніх фахівців у різних навчальних закладах, має бути спрямоване на виявлення специфічного естетичного потенціалу в процесі викладання всіх без винятку дисциплін. У такій освітній моделі формування естетичної культури особистості здійснюється більш широко і цілісно – в єдності виховання, освіти і навчання. Широкі можливості відкриваються також і у випадку доповнення навчального процесу естетичним самовихованням, самоосвітою і самонавчанням, посилювати сферою додаткової освіти.

Оскільки культура за своєю природою є естетико-художнім феноменом, в якому особливе значення набуває прагнення людини до краси, естетична культура є складовою частиною культури як «сукупності естетичних цінностей, способів їх створення і споживання» [42, 5].

Дослідник В. Разумний стверджує, що суть естетичного виховання в активному, цілеспрямованому формуванні та вдосконаленні системи естетичних потреб особистості, тієї сфери її духовного життя, яку узагальнено прийнято називати естетичною культурою. Особливе місце в ній займає художньо-естетична діяльність людей. У поняття естетичної культури входять уявлення про красу, засоби і форми її втілення [58, 19].

Ряд науковців стверджують, що естетична культура особи – складне переплетення природних, соціальних, виховних, культурних чинників, її

власної активності та вибіркової діяльності щодо засвоєння цінностей світової та вітчизняної культури, які власне і роблять її унікальною та самобутньою. Співвідношення естетичної культури особистості та естетичної культури суспільства визначається тією мірою засвоєння естетичних цінностей, яку має конкретна особистість [30, 174].

Естетична культура людини – це в першу чергу культура чуттєвого освоєння світу, яка включає в себе два аспекти, що відповідають двом органічно взаємопов'язаним сторонам трудової діяльності людини. Матеріальна культура охоплює всю сферу діяльності людини і її результати (знаряддя праці, процес праці, одяг, житло тощо). Духовна культура охоплює сферу свідомості (політика, право, філософія, естетика, мистецтво, релігія тощо). Матеріальна і духовна культури пов'язані між собою [58, 39].

Що стосується поняття «естетична культура особистості» (індивідуальна естетична культура), то воно поки не знайшло адекватного розкриття. Дослідник У. Сунна обґрунтовано співвідносить естетичну культуру особистості з естетичною культурою суспільства, підкреслюючи соціальну обумовленість індивідуальної естетичної культури людини. На його думку, особиста естетична культура є міра освоєння людиною естетичних цінностей і міра його участі в їх створенні [68, 24]. Натомість, С. Каргапольцев стверджує, що змістовні сфери формування естетичної культури особистості можуть бути пов'язані з рівнями прояву естетичного як виразного [36, 32].

Естетична культура особистості визначається також як здатність й уміння відчутти своє єднання зі світом, змістовно пережити, тобто «полюдськи ціннісно відобразити повноту, глибину та розмаїття цих взаємин». Даний феномен подається в науковій літературі як показник інтеграції в єдине ціле всіх людських якостей і здібностей, що утворює базисну структуру характеру, сукупність ціннісних векторів особистості в її взаєминах зі світом, орієнтирів, які стосуються та спрямовують змістові та виразні сторони людської діяльності; це також уміння розшифрувати й організувати естетичний досвід, передбачити перспективу розвитку свого існування у світі, визначити тенденції

загального процесу своєї взаємодії з ним [83].

Поняття естетичної культури вбирає в себе результати виховання і розвитку особистості. І тоді суть процесу формування естетичної культури особистості можна охарактеризувати як таку навчально-освітню діяльність, яка спрямована на забезпечення особистості системою естетичних знань та вироблення на їх основі естетичного смаку й естетичного сприйняття світу, забезпечення у такий спосіб готовності й уміння особи жити, працювати, поводитися за законами краси.

Характеризуючи місце індивідуальної естетичної культури в духовному образі людини, Л. Чуріна справедливо вважає, що естетичну культуру не можна собі уявити як просту складову загальної культури особистості. Це як би підсумований показник, вищий еталон усіх боків особистої культури [61, 95].

Естетична культура людини, на думку М. Верба [14], є стрижневою, базисною властивістю особистості, що дозволяє їй повноцінно спілкуватися з прекрасним і брати активну участь у її створенні. Взаємозв'язок естетичної культури із загальною культурою та іншими сторонами духовного, фізичного вигляду індивіда носить особливий характер. Не будучи в строгому сенсі частиною або структурним компонентом загальної культури, естетична культура може розглядатися як її якісна характеристика, грань, аспект кожної сторони поведінки і діяльності.

Сутність естетичної культури людини не в наявності набору стереотипів ставлення до краси, а в готовності і здатності до художньо-естетичного сприйняття, переживання, творчості. Естетична культура людини ґрунтується на її світогляді, на її моральних традиціях і знаходить своє реальне вираження в її зовнішності, в її вчинках, в певних формах поведінки, в речах, якими вона користується, оточує себе [14, 16].

Важливо наголосити також, що в основу естетичної культури людини покладено систему естетичних знань і вмінь, які стають визначальною характеристикою його гармонійного загального та професійного розвитку. Обов'язковим складником естетичної культури є емоційна забарвленість

інтелектуальних процесів елементами захоплення, радісного переживання нового наукового відкриття, зацікавленого до нього ставлення. Естетична культура виступає важливою рисою педагогічного професіоналізму, є взаємообумовленість, взаємозалежність інтелектуального, морального, емоційного й діяльнісного компонентів. Виявляється, що естетична культура включає в себе способи, результати діяльності людини і може розглядатись як механізм, регламентація, що впливає на поведінку і діяльність людини, а сама особа є її носієм і ретранслятором [18]. Прихильники цього підходу визначають естетичну культуру як єдність естетичних знань, переконань, почуттів, навичок і норм діяльності та поведінки.

На думку Г. Лабковської, «естетична культура суспільства – це сукупність усіх естетичних (природних і створених творчою працею людини) цінностей, які беруть участь у взаємодії суспільства зі світом, у прагненні суспільства до досконалості, повного розквіту всієї системи суспільних відносин. Естетична культура особистості – це сукупність її здібностей відчувати, переживати і перетворювати природу, суспільне життя і саму людину за законами краси» [82, 18].

Я. Сопіна в дисертаційному дослідженні доходить висновку, що поняття «естетична культура» можна розглядати як такий феномен, який є втіленням інтегрованої особистісної якості, що виражається у здатності індивіда естетично сприймати дійсність і мистецтво, давати їм естетичну оцінку, а також брати активну участь у перетворенні навколишнього світу, втілювати його в створюваних цінностях» [64, 6].

Естетична культура особистості в її житті виконує низку важливих функцій, тому що людина не є однозначною. Людина не може раз і назавжди визначити лінію своєї поведінки. Сформованість естетичного почуття і стає тією умовою, яка допомагає щоразу віднаходити правильну лінію поведінки та взаємодії. Спілкування з недовірливими та підозрілими людьми вимагає терпіння й обережності, а з дратівливими – ефективним є спокійний тон при повному ігноруванні їхніх примх. Самовпевнених і хвалькуватих ставить на

місце іронія, але якщо ми маємо справу з сором'язливими та невпевненими в собі, то це буде не зовсім справедливо. І тоді доцільно буде зробити зацікавлений вигляд, даючи можливість сором'язливому студентові зосередитися. Не слід очікувати від флегматика негайного реагування і яскравого прояву почуттів. Непросто уявити, що холерик у критичних ситуаціях залишиться спокійним, стриманим і холодним [17, 14-15].

Погоджуючись із думкою науковців (В. Гриньова, М. Каган та ін.) вважаємо, що естетична культура включає в себе способи і результати діяльності людини і розглядається як механізм, що регламентує і регулює поведінку та діяльність людини, а сама людина є її носієм і ретранслятором. Прихильники цього підходу визначають естетичну культуру як єдність естетичних знань, переконань, почуттів, навичок і норм діяльності й поведінки [24; 34].

У процесі дослідження О. Гук дійшов висновку щодо доцільності постановки питання про загальну естетичну культуру особистості. Сутність її полягає у виокремленні того універсального і завжди конкретного елемента, який є атрибутом усіх інших складників гармонійного розвитку особистості й буває представленим у кожному дану миттєвість життєдіяльності людини. Йдеться про ту особливість розумового розвитку, яка буває емоційно-почуттєвою окрасою наукового, освітнього пошуку, який дає насолоду своїм відкриттям нового і самим процесом дослідження. Суть естетичної загальної культури полягає в реальному, позитивному впливі системи наукових ідей, положень, закономірностей, які своїм відкриттям, і змістом, і методикою застосування викликають приємні переживання [26].

Естетика поведінки, побуту, обстановки є критеріями не лише естетичними, а й моральними. Щодо трудової діяльності та елементів її естетизації (опори на позитивні почуття, сформованість відповідного ставлення до нього), то кожен може при бажанні знайти їх у реальному процесі створення матеріальних і духовних благ і у творах класиків педагогічної думки.

Унікальність та універсальність поняття загальної естетичної культури

виводиться нами з огляду на те, що виховання (соціалізація) є основним фактором розвитку людської особистості – процесу підготовки до трудової діяльності, яка визначає, якою є, стає, буде доля людини.

Поняття «естетична культура» необхідно розглядати не лише з культурологічного, а й з психолого-педагогічного погляду. В культурологічному підході встановлюються, перш за все, закономірності зв'язку суспільної та особистої культури людини, а психологічний аналіз дозволяє побачити внутрішні, приховані рушійні сили для оволодіння людиною культурою, розглянути культуру як розвинену в людині здатність бачити світ, як її духовне освоєння в уявлюваних образах почуттєвої свідомості [39].

Сьогодні естетична культура особистості визначається як здатність й уміння відчутти своє єднання зі світом, змістовно пережити глибину та розмаїття цих взаємин, або як формування внутрішнього світу в його цілісності з огляду на цілісність зовнішнього світу. Естетична культура особистості може розглядатися і як показник інтеграції в єдине ціле всіх людських якостей і здібностей, що утворює базисну структуру характеру, сукупність ціннісних векторів особистості в її взаєминах зі світом, орієнтирів, які стосуються та спрямовують змістові та виразні сторони людської діяльності; це також уміння розшифрувати й організувати естетичний досвід, передбачити перспективу розвитку свого існування у світі, визначити тенденції загального процесу своєї взаємодії з ним [5, 13].

Естетичне виховання в сучасній науковій літературі розглядається як цілеспрямований процес формування естетичної культури особистості. Естетична культура особистості залежить від естетичної культури суспільства та передбачає оволодіння людини через естетичну діяльність системою естетичних ставлень та цінностей, які склались у суспільстві [81, 169]. Естетики вважають, що естетичне ставлення та естетичні цінності поєднуються в естетичній свідомості.

Досліджуючи естетичну свідомість, С. Гольдентріхт, М. Лейзеров, Л. Столовіч, звертають увагу на те, що до її складу, окрім естетичного

сприйняття, естетичного смаку, естетичної потреби, естетичного почуття, входять ще й художньо-творчі здібності, художньо-образне мислення; художньо-естетична діяльність. Вони зумовлюють естетичний аспект всіх видів діяльності людини – «виконавчої діяльності, творчої діяльності зі створення творів мистецтва та інших естетичних цінностей» [73, 10]. Таким чином, підкреслюється як загально-естетичний, так і художній аспекти естетичної діяльності людини, що буде братись нами до уваги при розгляді різних складових естетичної культури.

Естетична свідомість вважається вагомою складовою естетичної культури особистості, до якої входять естетичне сприйняття, естетичний ідеал, естетичний смак тощо. Естетична свідомість особистості відображає естетичну свідомість як форму суспільної свідомості, через яку виявляється естетичне відношення – «особливе практично-духовне відношення людини до специфічних природних, соціальних і культурних цінностей, сприйняття і творення яких дає вищу духовну насолоду» [73, 271]. Завдяки естетичному відношенню людина відкриває й пізнає об'єктивні закони дійсності, творчості, створює за ними свій предметний і духовний світ, збагачує естетичний досвід. Удосконалюючись, цей досвід набуває форми естетичної культури.

Розглядаючи різні рівні естетичної свідомості, Г. Апресян звертає увагу на те, що в результаті естетичного сприйняття у людини формується естетичне ставлення з виокремленням естетики природи, естетики праці та виробництва (дизайн, технічна естетика), професійного та самодіяльного мистецтва; естетики побуту та поведінки; естетики спорту [84, 37].

Характер естетичного ставлення людини до дійсності зумовлює своєрідність естетичної цінності, яка опирається на естетичні ідеали, зорієнтована на чуттєве пізнання та оцінку об'єктів дійсності. Естетична цінність властива «предметам та явищам природи; людині; речам, створеним людиною; продуктам духовної діяльності; творам мистецтва» [81, 392]. В залежності від об'єктів пізнання у людини, як зазначає А. Комарова, може формуватись естетична чи художня свідомість. Та незалежно від об'єктів

сприйняття чуттєве пізнання передбачає диференціацію основних естетичних дефініцій – прекрасного, потворного, піднесеного, низького, трагічного, комічного, героїчного, антигероїчного, прозаїчного, поетичного тощо.

Л. Столовіч наголошував на великому значенні естетичної цінності для «пізнання світу та самопізнання, для виховання та самовиховання, для ціннісної орієнтації, для комунікації», «для насолоди», як «стимул творчої активності» [67, 24]. Визначаючи естетичну цінність, науковець особливу увагу приділяє її складовій – «художній цінності», основним критерієм якої є відповідність форми твору мистецтва його змісту. Л. Столовіч підкреслював ціннісний і неціннісний аспекти поняття «мистецтво», оскільки «тільки у своєму ціннісному потенціалі «мистецтво» означає творчу діяльність, яка створює художню цінність» [67, 56]. «Краса мистецтва, його художня цінність, – констатував Л. Столовіч, – складається з різноманітних проявів естетичної цінності, тут і краса життя, і краса вільної творчої праці та її творів, і краса правди, і краса почуття, і краса ідеалу, і нарешті краса гармонії, яка поєднує всі елементи матеріальної та культурної структури твору в одне ціле» [67, 62].

Пов'язуючи естетичну цінність з художньою, Л. Столовіч стверджував, що «художній твір виступає у своїй якійсь специфіці як особливий вид цінності – художня цінність». Сприйняття її неможливо без «художньо-оціночної діяльності людини» [67, 24]. Проблема естетичної та художньої цінності – одна з найважливіших в естетиці, але вона складає не тільки теоретичний інтерес. Від того, як трактується естетична цінність, залежить спрямованість естетичного ставлення та його формування у процесі естетичного виховання.

Розглядаючи естетичну свідомість у взаємозв'язку споглядання, сприйняття, переживання, емоцій, почуття, задоволення, Г. Апресян звертав увагу на емоційність як важливу складову механізму формування естетичної свідомості. Емоційність характеризується специфічною пам'яттю на естетичне (прекрасне, виразне тощо), яка містить «досвід сприйняття, переживання й втілення естетичного в активній творчій діяльності» [84, 31]. Враховуючи

важливість емоційно-почуттєвих, оціночних, естетичних відношень, їх реалізації у поведінці, Л. Печко надавала пріоритету в формуванні естетичної свідомості естетичним почуттям, які відповідають естетичним ідеалам та цінностям, відображаються в естетичній оцінці, естетичних судженнях та естетичних смаках [55].

Іншим структурним елементом механізму формування естетичної свідомості Г. Апресян вважав уяву, яка віддзеркалює ступінь духовності особистості, особливо її естетичної, зокрема художньої культури, і має об'єктивний характер. До об'єктивних обставин активізації уяви Г. Апресян відносив певну ідеологію, яка змінює естетичну свідомість, розвивається за своїми законами, але чутлива до впливів «як різних форм суспільної свідомості, так і всього матеріально-виробничого життя суспільства, переважаючих у ньому економічних, соціальних та політичних стосунків» [2, 35]. За участю уяви в людини формується певне естетичне відношення.

У визначенні естетичного відношення особистості Л. Печко особливої уваги надавала естетичним потребам та естетичним уподобанням [55]. О. Беляєв вважає, що естетична потреба виявляє «зацікавленість людини в естетичних цінностях» та виступає вихідним моментом «освоєння і створення естетичного людиною в різних формах діяльності» [81, 266]. Естетичні потреби, на думку І. Джидарьян, характеризуються предметністю, динамічністю, вмотивованістю [28, 22]. Розвиток естетичних потреб, як і всієї естетичної культури, триває все життя людини.

Естетичні потреби завдяки естетичному сприйняттю світу та перетворенню його за законами краси, сприяють творчому розвитку особистості, вдосконаленню людини, на чому ґрунтується естетична культура особистості. В. Мазепа вважав естетичне сприйняття «способом ставлення до світу, який базується на змісті та цінностях, що були набуті родом» [85, 79]. Належне естетичне виховання призводить до розвитку естетичного сприйняття та зростання його значення у духовному житті людини. Естетичне сприйняття супроводжується естетичним переживанням та спогляданням, опирається на

художнє сприйняття - вид естетичної діяльності з цілеспрямованого й цілісного сприйняття творів мистецтва як естетичної цінності.

Як зазначає Л. Царьова, важливою складовою естетичної культури, яка відображається на естетичній свідомості та естетичній діяльності людини, є естетичне почуття. Воно впливає на формування естетичних смаків та ідеалів, знаходить відображення в естетичному пізнанні й оцінці [76, 246]. П. Якобсон естетичні почуття називав особливими почуттями задоволення, які людина відчуває під час сприйняття прекрасного у дійсності та творах мистецтва. Естетичні почуття суспільно обумовлені та включають у себе переживання відповідності й невідповідності об'єкта естетичного сприйняття суспільним нормам прекрасного, які людина засвоює протягом свого життя. Естетичне почуття є ознакою розвиненого естетичного сприйняття, суттєвим критерієм сформованості естетичної культури особистості, який знаходить відбиття в естетичній оцінці та естетичних судженнях.

Л. Столовіч, аналізуючи процес формування естетичної свідомості, зазначав, що «сприйняття та переживання прекрасного й потворного, піднесеного і низького, трагічного та комічного являє собою не просто пізнання, але й неодмінно оцінку певних властивостей дійсності та мистецтва». Оціночне ставлення, на думку науковця, має місце як у висловах людини, що сприйняла будь-який об'єкт дійсності, так і у творі мистецтва, який включає в себе «оціночне ставлення до дійсності, що відображається» [67, 24]. Естетична оцінка та естетичне судження тісно пов'язані з естетичним смаком.

Особливе місце розробка проблеми естетичного смаку займає в естетиці І. Канта, який тлумачив смак як здатність людини інтуїтивно відчувати прекрасне, як «незацікавлений інтерес», позбавлений будь-яких утилітарних домагань та суджень розуму, що стосується переживань задоволення. Сучасні естетики визначають естетичний смак як «здатність людини до почуття задоволення і незадоволення, диференційованого сприйняття й оцінки різних естетичних об'єктів», виявлення прекрасного, потворного, естетичного, неестетичного у дійсності та мистецтві [81, 42]. Естетичний смак стосовно

творів мистецтва виявляється в художньому смаку.

Важливим виявом естетичної свідомості та елементом естетичної діяльності вважається естетичне пізнання. Слід зазначити, що це поняття недостатньо вивчено. У словниках швидше можна знайти визначення поняття «пізнання». Переважна більшість науковців погоджується з визначенням пізнання як особливого виду діяльності з отримання та оновлення знань; окремо виділяється комунікативна природа пізнання, яка ґрунтується на створенні знаково-символічних систем, опосередкованих взаємодією людини зі світом; у визначенні підкреслюється взаємозв'язок пізнання і творчості.

Здійснюючись через естетичне пізнання та естетичну оцінку предметів, явищ та дій відповідно до естетичного ідеалу, зазначає А. Комарова, естетична свідомість «відіграє мотиваційну роль, надихаючи людину» на естетичну діяльність [37, 39]. Л. Печко розкриває сутність естетичної діяльності через поняття «естетичне сприйняття», «естетична оцінка», «рефлексія», «співтворчість» [55]. Д. Д жола, Д. Хацкевич, А. Щербо наголошують на важливості такої складової естетичної діяльності, як творчість, здібності до якої важливо розвивати у праці, спілкуванні з природою, людьми, під час сприйняття творів різних видів мистецтва.

С. Гольдентріхт та М. Гальперін у результаті вивчення естетичної свідомості прийшли до висновку, що різновидом естетичної діяльності виступає «художня творчість» [22, 60]. Художню творчість слід розглядати як процес і результат створення нових естетичних цінностей. При цьому художня творчість може бути притаманна будь-яким видам людської діяльності, а не лише художньої діяльності.

Художня ж діяльність виступає складовою художньої культури. «Художньою культурою, – писав В. Мазепа, – називається не тільки здатність людини до глибокого сприйняття мистецтва, але і ступінь впливу мистецтва на соціальну активність самої людини» [85, 78]. Інші естетики переважно ширше розглядають це поняття, визначаючи «художню культуру» через сукупність

художніх цінностей, а також історично визначеною системою виробництва та функціонування цих цінностей. Вони відносять до художніх цінностей успадковані художні цінності; художні цінності даної епохи; норми та «технології», канонізовані у «священних зразках», осмислені та представлені у методи художньої творчості; групи творців художніх цінностей; здатну оцінити мистецтво публіку; систему естетичних цінностей, яка забезпечує розуміння мистецтва [81, 168]. Художня культура спонукає до розвитку естетичного сприйняття людей і завжди пов'язана з художньою творчістю.

Оптимальне відношення між художньою та естетичною культурою передбачає розвиток у суспільстві естетичних потреб і високого потенціалу художньої культури, яка покликана задовольнити їх. Науковці розрізняють два види проявів естетичної культури особистості: зовнішній та внутрішній. Зовнішній прояв свідчить про вміння «спілкуватись, робити правильний вибір естетичних предметів та художніх явищ, грамотно розмовляти й писати». Внутрішній прояв естетичної культури особистості виявляється у «вчинках, висловах, смаках, судженнях, почуттях, творчій діяльності, тощо» [55, 13].

До основних педагогічних та психологічних важелів формування естетичної культури особистості А. Комарова віднесла «естетичне пізнання, естетичне ставлення, естетичну потребу, сприйняття й уяву» [37, 67]. Показниками ефективності формування естетичної культури особистості Л. Печко вважає гуманістичну зорієнтованість, естетичну спрямованість; естетичну освіченість; сприйнятливості до естетичних об'єктів, природного середовища, життя людини; здатність оцінювати естетичні й художні предмети і явища; здатність до естетичного самопізнання [55, 20].

Узагальнюючи вищезазначене, можна дійти висновку щодо формування естетичної культури, яка в основі своїй має почуття симпатії до людей, любові до прекрасного, що воно втілює в собі любов до самого життя, його процесу, любов до творчості, яка спонукає до пошуку ідеалу. Любов до прекрасного надихає особу на пошук якнайкращого докладання своїх зусиль на зміцнення і

створення прекрасного в усіх його проявах. Прекрасне втілюється у позитивних намірах діяти за законами добродітності, що сповнює увесь процес життєдіяльності глибоким його сенсом і гуманістичним змістом. У почутті прекрасного втілюються й наміри до щастя, мудрості, моральної досконалості особистісної культури, гармонії й злагоди з довкіллям.

Отже, сучасна естетична культура – це культура діалогу, а не монологу, орієнтована на сьогодні і майбутнє, на самоцінність людини як унікальну особистість. Вивчення стану дослідженості проблеми формування естетичної культури в педагогічній теорії дає можливість констатувати, що вона постійно перебуває в полі зору науковців і керівників системи освіти і виховання.

Естетична культура визначається нами як особистісне утворення, що відображає розвиненість естетичних смаків, емоційно-почуттєвого культурологічного досвіду та позитивного емоційного ставлення до естетичних явищ об'єктивного навколишнього світу.

У процесі естетичного виховання необхідно постійно враховувати два головних завдання: об'єктивні вимоги суспільства, держави щодо всебічного і гармонійного розвитку особистості, що відбувається під час масових форм виховної роботи. А з другого боку специфіка духовного світу окремої людини полягає в її окремоті, в її внутрішньому автономному світі й індивідуальних переживаннях під впливом прекрасного, трагічного, комічного чи потворного.

Організація процесу естетичного виховання передбачає врахування складових естетичної культури. Естетична культура особистості містить системотворчі елементи, що складають естетичну свідомість (естетичні відношення, систему естетичних цінностей), та функціональні – естетичну діяльність. Естетичне відношення характеризується наявністю в особистості сформованих естетичних потреб, естетичного почуття, здатності до естетичного сприйняття та естетичної оцінки, які базуються на естетичних нормах, естетичних ідеалах, естетичних смаках.

1.2. Структура естетичної культури особистості

Розкриття структури естетичної культури дає великі можливості для вироблення ефективної методики щодо її формування. Структура (від лат. *structura* – побудова, взаєморозміщення) визначається як спільність тривалих і міцних взаємозв'язків між численними компонентами явища, предмета, що забезпечує його стійкість і цілісність.

З аналізом структури естетичної культури тісно пов'язаний механізм її формування. Так, в основі формування естетичної культури особистості лежить інтерес – як спонукальна сила, що постає зі ставлення людини до світу. дослідник К. Гельвецький зазначає, що якщо фізичний світ підпорядкований законам руху, – то світ духовний не менш підпорядкований законам інтересу. На землі інтерес є всевладний чаклун, що змінюється в очах всіх істот всякого предмета [56, 187].

Відмітимо, що зміст і структуру естетичної культури особистості одним із перших розробив Я. Мамонтов. Педагог-мистець поняття «естетична культура» пояснював як складну якість цілісної особистості, спрямовану на гармонізацію всіх сторін життєдіяльності людини та її взаємовідносин з навколишнім середовищем. До складових естетичної культури особистості вчений відносить:

- естетичне сприйняття, яке полягає в естетичній оцінці особистістю власного духовного світу, навколишньої дійсності;
- естетичне ставлення до творів мистецтва;
- мистецька творчість, яка передбачає діяльність особистості на перетворення й удосконалення її внутрішнього світу та оточуючого середовища за законами добра і краси [65].

Вважаємо, що серед великої кількості розробок вітчизняних науковців у галузі естетичної культури, найбільш ґрунтовною є класифікація груп елементів естетичної свідомості як складової естетичної культури (за Л. Зеленовим та Г. Куликовим) як результати:

- чуттєвого контакту з естетичним об'єктом (відчуття, сприйняття,

емоції, почуття);

- неконтактної чуттєво-раціональної реакції суб'єкта на об'єкт: переживання, судження, думки на основі рефлексивних форм інформаційно-пізнавального характеру – уявлення і образи;

- теоретичного осмислення: констатації й оцінки естетичного об'єкту, що існують в формі естетичних понять, теорій, концепцій, вчень;

- внутрішньої суб'єктивної реакції людини без спрямованості на об'єкт, реакції, що призводять до зміни естетичних настанов суб'єкта: переконання, погляди, ідеали, смаки;

- внутрішньої суб'єктивної реакції людини з орієнтацією на об'єкт: інтереси, цілі [37, 40].

Акцентуючи увагу на аналізі естетичного інтересу, О. Лазурський на початку ХХ ст. писав, що людині властива: «Наявність або ж відсутність естетичного інтересу; ступінь його інтенсивності. Любити мистецтво, відчувати в ньому постійну потребу, відчувати пристрасть до будь-якого мистецтва (музики, літератури, театру тощо); здатність до естетичних переживань, володіти художнім смаком. Шукати в художньому творі, головним чином, зміст: цікавість фабули, повчальність, інтерес до певних тем; любити переважно художню форму: красу вірша, витриманість стилю, художнє поєднання фарб і звуків (естетизм). Схильність до реалізму, до точного сприйняття безпосередньо цієї дійсності; шукати в мистецтві гарної вигадки, ілюзії, яка забрала б її з дійсності; чи, зрештою, шукати в ньому проникнення у вищу реальність (метафізичну і релігійну) і її символічного зображення. Схильність шукати в мистецтві відображення суб'єктивних, особистісних настроїв і почуттів (ліричний елемент), – об'єктивного опису навколишньої дійсності (епічний елемент). Переважаючі елементи художньої насолоди: схильність до гармонійно-прекрасного; до витонченого і таємного; до грізного, похмурого і трагічного; до фантастичного і таємного; до комічного, до сентиментального і т.д.» [41, 15].

Вагомий внесок у вивчення проблеми естетичного інтересу як підґрунтя

для розвитку особистісної культури внесли видатні вчені Л. Виготський і С. Рубінштейн. Перший трактував такі інтереси як цілісні динамічні тенденції, що визначають структуру спрямованості наших реакцій [18, 6].

За тлумаченням вченого С. Рубінштейна, «інтерес – спрямованість особистості, що завершується в спрямованості або зосередженості її думок на певному предметі» [59, 264].

Тому в естетичному розвитку особистості всі види естетичних потреб передбачають і зумовлюють одна одну, але певної залежності між ними нема. Людина може випробовувати естетичну потребу в сприйманні об'єктивних форм дійсності, але залишитись байдужою до мистецтва.

У цьому контексті К. Ушинський зазначав, що діяльність, яка прагне задовольнити вищі моральні ідеали і взагалі духовні потреби людини є вже мистецтвом. Педагогічна діяльність, на думку педагога, є «першим, вищим із мистецтв» саме тому, що вона спрямована практично «задовольнити найвищу з потреб людини і людства – прагнення до вдосконалення в самій людській природі» [71, 71].

Далі детальніше зупинимося на розгляді основних структурних елементів естетичної культури особистості.

Естетична свідомість. Зазначимо, що процес естетичного розвитку особистості починається з формування потреби і здатності естетичного сприйняття.

Розкриваючи проблему структури естетичної культури та відповідно механізму її формування в особистості важливо більш детально зупинитися на аналізі естетичного сприйняття як специфічного виду духовно-практичної діяльності, котра не обмежується перцептивним актом, а включає рівень емоційно-сміслового осягнення змісту будь-якого мистецького твору, продукту творчої діяльності.

Естетичне сприйняття – це вибіркоче сприйняття об'єктів, явищ і процесів матеріального світу і духовного життя людей. Суть вибіркового естетичного сприймання в зосередженні уваги на естетичному змісті

різноманітної інформації, яка потрапляє у нашу свідомість.

О. Рудницька зазначає, що відомі наукові дефініції такої категорії, як «сприйняття – мислення», «переживання – усвідомлення» доводять, що воно відбувається сукупно у формі відчуттів, уявлень, асоціативного мислення, тобто становить комплексну діяльність, котра має виключне значення для розвитку розумово-почуттєвої активності людини [60, 5].

Важливим компонентом естетичного сприйняття, на думку професора О. Дем'янчука, є емоційність. Сприймаючи високохудожні твори мистецтва, що яскраво відображають дійсність, людина відчуває радість або сум, тривогу чи надію. Ці почуття викликають бажання жити за законами прекрасного [27].

Тому, естетичне сприйняття нерозривно пов'язано з естетичними почуттями, які виникають у процесі сприймання прекрасного і відображають ставлення людини до прекрасного. На відміну від звичайних емоцій, що являють собою безпосередню реакцію організму на зміни зовнішнього середовища або на ускладнення чи розрядку ситуації, в якій перебуває людина (почуття роздратування, задоволення, радості тощо), естетичні почуття опосередковані специфічним предметом, відокремленим від реальної ситуації і репрезентованим у формі переживання художнього образу, естетичного враження [27, 14].

Аналіз соціально-педагогічної та культурологічної літератури дає підстави для висновку, що естетичні почуття – це досить складне явище, яке відображає багатогранність індивідуального духовного життя особистості і виражаються у хвилюванні людини, в її насолоді тощо. Духовне осяяння завжди пов'язане з особливою насолодою або стражданням, які переводять ставлення людини до художнього об'єкта з повсякденної сфери в естетичний простір. Таким чином, духовна насолода – дещо інше, ніж особистісні почуття, які виникають у процесі сприйняття, оскільки її специфіка полягає в піднесенні над сутністю самого мистецького твору [8, 56].

Естетичне почуття – це стійка емоційна реакція на явища як естетичні об'єкти, здатність людини отримувати естетичні враження і переживати їх, а

також це безпосередньо і саме переживання (насолюда красою, хвилювання при сприйнятті піднесеного, емоція, що викликана трагічним і комічним в житті і мистецтві). Згідно з «інформаційною теорією емоцій» (П. Симонов та ін.), «емоція є відображенням будь-якої актуальної потреби (її якості і величини) і оцінки мозком вірогідності (можливості) задоволення цієї потреби на основі генетичного і раніше набутого досвіду. Подібну оцінку мозок виробляє, зіставляючи інформацію про засоби, прогностично необхідні для досягнення мети (задоволення потреби), з інформацією про засоби, якими реально володіє суб'єкт» [57, 33].

У процесі дослідження з'ясовано, що під впливом художніх образів безпосередні почуття переходять в естетичні, етичні, гуманні уявлення суб'єкта, в яких духовність набуває свого реального вираження як ціннісний акт спілкування з прекрасним, що спрямований на самопізнання своєї ідеальної сутності.

Саме в цьому проявляється специфічний характер естетичних відношень, які є способом розвитку духовності людини. Так, наприклад, саме естетична насолюда спонукає людину ходити в театр, слухати концерти, відвідувати картинну галерею. Коли немає естетичної насолюди, тоді відсутнє й художньо-естетичне сприймання, а є лише ознайомлення, спостереження.

Естетична емоція – вищий етап розвитку людської чуттєвості в її дієвому безпосередньому прояві. Це – реакція на естетичний вплив дійсності, яка забезпечує людині чуттєве задоволення або різке несприйняття дійсності. Як зазначає вчена Г. Лабковська, «естетична емоція являє собою емоційну реакцію, яка відображає рівень духовного життя людини, її уявлення про бажане і прекрасне як у теперішньому часі, так і в майбутньому» [82].

Наступним складовим елементом естетичної культури є естетичне переживання – конкретний психічний стан організму, спричинений певною сильною емоцією. Складні естетичні об'єкти викликають організмі численні реакції. Але серед них вирізняється сильний емоційний імпульс, який і викликає стан радості, захвату, гніву, печалі, обурення. Важливо наголосити

також, що естетичне переживання неможливе поза особистісного сенсу [82, 51].

Розглядаючи структуру естетичної культури, не можемо не проаналізувати поняття «естетичний смак». Зокрема, ряд дослідників, серед яких А. Комарова, Н. Крилова, Ю. Лукін, А. Молчанова, В. Скатерщиков стверджують, що в естетичній свідомості естетичне почуття і естетичні потреби тісно пов'язані з естетичними смаками, поглядами та ідеалами які, відображаючи естетичну дійсність, впливають і на естетичну діяльність людини. А. Молчанова зазначає, що «естетичний смак практично існує як синтез, специфічне співвідношення декількох сторін. Це безпосередньо від особистості вихідна цілісна реакція на естетичний об'єкт» [48, 20].

Естетичні погляди та переконання – важлива і неодмінна складова естетичної свідомості, які формуються на основі естетичного смаку особистості. Естетичні погляди – система логічно обґрунтованих суджень про важливі категорії естетики і твори мистецтва, які базуються на здобуті людиною знання із цих питань. Ця система поглядів стає переконаннями, якщо на її основі формуються звички, життєві принципи й виробляються риси характеру, воля, які проявляються постійно і систематично у життєдіяльності особистості

Естетичний ідеал – найбільш повна гармонійна єдність суб'єкта і об'єкта, людини і суспільства, яка виражається у вільному й універсальному розвитку творчих сил або загальне уявлення про прекрасне в природі, людині, суспільстві та мистецтві [82, 58].

С. Вітвицька у контексті даного питання зазначає, що естетична культура відображає рівень сформованості у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потреби вносити прекрасне в оточуючий світ, оберігати природну красу. Її рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, смаків, потреб, ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворюючої діяльності у мистецтві, праці, побуті, людських взаєминах [31, 143–144].

Найважливішим компонентом змісту естетичної культури особистості є естетична діяльність, яка спрямована на:

- організацію естетики середовища, в якому живе, вчиться, працює, відпочиває людина та естетики її поведінки;
- розвиток творчих здібностей особистості в галузі музики, образотворчого мистецтва, літератури, театральних занять, уяви, образного мислення, фантазії тощо;
- пропаганду мистецтва, художньо-естетичних ідеалів (концертна, лекторська діяльність тощо);
- самоосвіту та самовиховання з метою духовно-естетичного збагачення особистості тощо;
- практичну реалізацію художніх задумів у вигляді виконання різних творчих робіт тощо [50, 26].

Схематично структуру естетичної культури подано на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Структура формування естетичної культури

В контексті визначення структурних елементів естетичної культури можна стверджувати, що досліджуваний феномен є складним утворенням, елементи якого тісно пов'язані та мають свою специфіку й особливості формування.

Вчені акцентують увагу також на тому, що саме в процесі художньої творчості характер діяльності відбувається розвиток як естетичних смаків, ідеалів, естетично-почуттєвої сфери, так і самовираження особистості, розкриття її духовного потенціалу. Плеяда науковців (А. Гордійчук, А. Комарова, О. Коробко, В. Кудін, Г. Падалка, Д. Фоменко та інші) обґрунтовують компоненти естетично розвиненої особистості та її естетичної культури, серед яких:

- естетична спрямованість, що складається з системи установок, мотивів, ціннісних орієнтацій, художнього інтересу, естетичних смаків та ідеалів;
- естетичне ставлення;
- естетичний досвід;
- естетична творча діяльність.

Отже, до структури естетичної культури особистості ми включаємо: естетичні знання (знання про загально-естетичні закономірності і категорії, загальну й естетичну культуру особистості, особливості естетичного розвитку людини; знання в галузі художньої культури); естетична свідомість (здатність естетично сприймати і оцінювати дійсність та мистецтво, орієнтуватися в естетичних цінностях, сформованість естетичних ціннісних орієнтацій: естетичних поглядів, смаків, інтересів, потреб, ідеалів); естетична діяльність (естетичні мотиви вибору видів естетичної діяльності: усвідомленість, прагнення до естетичного вдосконалення, самовдосконалення і самореалізації, сформованість досвіду активної естетичної діяльності в мистецтві, праці, поведінці, людських взаємовідносинах).

Таким чином, визначення структури естетичної культури особи має важливе наукове й практичне значення, бо допомагає зрозуміти суттєві процеси формування індивідуальності як носія відповідних громадських і

загальнолюдських рис характеру та поведінки, а також успішно шукати конкретні педагогічні шляхи і технології здійснення основних завдань.

1.3. Особливості формування естетичної культури студентів

Згідно з Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти, цілісний процес виховання передбачає художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості. Виховуючи у молоді естетичні погляди, смаки, які ґрунтуються на народній естетиці та на кращих надбаннях цивілізації, національне виховання передбачає вироблення умінь власноруч примножувати культурно-мистецьке надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті, передбачає формування навичок гарної поведінки, доброзичливого ставлення до людей [30, 179].

Основною метою закладу вищої освіти є завдання навчити студента узгоджувати свої дії, поведінку, наміри з вимогами й інтересами навколишнього світу. Гармонія і процес гармонізації як провідна ідея гуманізації та гуманітаризації суспільства загалом та навчально-виховного процесу зокрема набуває все ширшого визнання і переконливого обґрунтування. Гармонійно розвинена особистість є соціально активною, яка вміло поєднує в собі духовне багатство і моральну чистоту та є здатною до позитивної творчої діяльності щодо збереженню довкілля. Естетичний елемент при цьому є провідним і обов'язковим.

Естетичне почуття не заперечує, а підсилює морально-етичний компонент особистості, міцно закріплюється у свідомості людини і сприяє формуванню естетичного смаку. Естетичний смак у системі загальної естетичної культури вміщує у собі раціональне і почуттєво-емоційне, а також є професійної педагогічної діяльності, бо в системі освітньої діяльності краса і добротність - провідні показники необхідного рівня компетентності та професіоналізму. Процес формування естетичного смаку – складний і багатоаспектний. Він

уміщує у собі естетичні знання, творчі вміння, внутрішню красу і готовність до самовираження, самопрезентації та самореалізації в гармонії з довкіллям і на втіху собі й тим, хто оточує.

Переважає більшість позитивних учинків здійснюється людиною без умови про винагороду, без будь-якого мотиву щодо особистісного інтересу чи вигоди. У деяких учинках порядних людей неможливо віднайти щось егоїстичне чи егоцентричне.

У системі формування естетичної культури студентів класичних університетів як майбутніх учителів естетичні смаки, почуття, ідеї, ідеали набувають професійно-громадського забарвлення і можуть включатися у учення гедонізму (від гр. *hedone* – задоволення) та евдомонізму (від гр. *eudaimonia* – щастя). Суть першого полягає в тому, що метою поведінки є окремі випадки задоволення, а другого – в тому, що кінцевою метою поведінки є щастя як система життя, в якій сукупність випадків задоволення переважає над стражданнями. Почуття прекрасного, яке виявляється не тільки в умінні насолоджуватися красою, а й у переживанні глибокої здорової любові до краси як об'єктивної цінності, яка здатна не тільки принести втіху окремій особі, а навіть «урятувати світ», є вищим показником загальної естетичної культури особи. Саме такий великий сенс розуміється в широкому тлумаченні поняття естетичної культури, яка поширюється на всі напрямки життєдіяльності особи. Гедонізм та евмедонізм у структурі розвитку особистості посідають місце, що межує з розумовим, моральним, фізичним і естетичним. І провідним можна вважати естетичне, яке найбільш повно і широко торкається різних граней життєдіяльності особи, бо починається зі сфери підсвідомого, емоційно-почуттєвого розвитку людини і створює відповідно оптимістичну і щасливу систему життя.

Отже, поняття, пов'язані з розв'язанням питань естетичного виховання і навчання, естетичного розвитку особистості й формування естетичної культури краще визначати та розв'язувати в системі комплексного підходу до соціальної та професійної підготовки студентів. Значення естетичного виховання

оцінюється з погляду його комплексного характеру та взаємозв'язків з процесом усебічного і гармонійного розвитку особистості.

Завданнями естетичного виховання визначено:

1. Формування почуття прекрасного, естетичного смаку, ідеалу.
2. Виховання любові до природи та навколишньої дійсності, розвиток художньо-естетичних потреб.
3. Виховання стійких оцінних критеріїв до творів мистецтва, продукції людської творчої діяльності, до власної поведінки та поведінки інших людей.
4. Оволодіння знаннями та вміннями творити прекрасне в житті.

Результат естетичного виховання вбачаємо у сформованості естетичної культури, що проявляється в повсякденній естетичній поведінці особистості та її творчій діяльності. Естетичне виховання має особливе значення і для формування моральності. Естетичну насолоду викликають не лише твори мистецтва, але й добрі справи, відданість колективу, сумлінна праця. Сутність естетичного виховання полягає в тому, щоб утверджувати добро як прекрасне.

«Краса – могутній засіб виховання чутливості душі, – писав В. Сухомлинський. – Це вершина, з якої ти можеш побачити те, чого без розуміння і почуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачиш. Краса – це яскраве світло, що осяює світ. При цьому світлі тобі відкривається істина, правда, добро; осяяний цим світлом, ти стаєш відданим і непримиренним. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним. Я б назвав красу гімнастикою душі – вона випрямляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання. Краса – це дзеркало, в якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе» [69, 73].

Таким чином, саме рівень естетичної культури визначає зміст діяльності особистості. А тому на підставі аналізу педагогічної та психологічної літератури обґрунтовано положення, що художньо-естетичний зв'язок людини з навколишнім соціокультурним середовищем відбувається як триєдиний духовний процес – естетичне сприймання предмета (носія цінностей), естетичне оцінювання його і художньо-естетичне перетворення дійсності.

Отже, завданням естетичного виховання є формування здібностей до естетичного сприймання, до естетичного оцінювання, до художньо-естетичної діяльності (творчості). Саме рівень розвитку цих здібностей і дає певну якість естетичного ставлення до світу – естетичну культуру особистості. Відтак, естетична культура, характеризуючись різною спрямованістю, концентруючи в собі основні, визначальні орієнтири творчої діяльності, детермінує в загальних рисах розгортання інтелектуально-духовних процесів.

Естетична культура постійно поєднує людину зі світом. Педагог М. Нечепоренко зазначає «сутність її полягає в тому, що вона відображає безпосередню єдність людини і суспільної форми практики. За цих умов ступінь адекватності індивідуальної життєдіяльності її суспільному характеру виступає практичним показником міри свободи людини в сфері суспільного виробництва, утвердженням її здібностей до творчості за законами природи і мірками суспільної культури» [50, 113].

На підставі зазначеного вище можемо зробити висновки, що поза естетичною культурою немає і не може бути творчості особистості, тому що за цих умов у повній мірі не реалізується, не проявляється самотворчість особистості, оскільки відсутнє чітке розмежування всього, що оточує людину, на людське – особистісно значуще і позбавлене цього статусу. Адже у всьому може і повинен проявлятися власне людський смисл. Для цього особистості завжди життєво необхідно залишатися на позиції особистісних якостей – особистісне відповідально відноситись до всіх, без винятку, процесів, явищ, подій, інших людей.

Таким чином, потреба в естетичній культурі з'єднує зовнішні умови діяльності і внутрішній світ особистості, інтегрує суб'єктивні й об'єктивні моменти в ході формування індивідуального світогляду і тому служить невід'ємною складовою процесу перетворення знань в особисті переконання.

Змістом цієї потреби у вузькому розумінні є інтелектуальний і емоційно-психологічний стан суб'єкта, що відображає необхідність таких орієнтирів і регуляторів, які здатні виконати роль методологічних засад при визначенні

ставлення до оточуючого світу і виробленні принципів взаємодії з ним. Звідси логічно виділяємо освітню, виховну, інформаційно-розвиваючу, комунікативну та розважальну функції естетичної культури. Перша забезпечує формування в свідомості особистості сучасної художньо-наукової картини світу, культури художньо-естетичного мислення, друга – передбачає розвиток художньо-естетичних і гуманістичних поглядів особистості, прилучення її до надбань світової культури, до збагачення духовних цінностей, формування життєвої і соціальної позиції тощо.

Оскільки естетична культура є фактором подальшого розвитку особистості, її інформаційного збагачення, то це свідчить, що реалізується інформаційно-розвиваюча функція. Комунікативна функція естетичної культури особистості забезпечує можливість формування комунікативності особистості (її комунікабельності, соціальної спорідненості, альтруїстичних емоцій), що в свою чергу орієнтує на гармонійне узгодження соціальних, групових і особистісних естетичних поглядів, інтересів, потреб і запитів, на гуманізацію відносин між людьми. Оскільки естетична культура формується в процесі діяльності, в тому числі й дозвілєвої, то незаперечною є й її розважальна функція.

Отже, з аналізу психолого-педагогічної теорії можна зробити висновок, що естетична культура є діалектичною, зорієнтованою на таке розуміння співвідношення індивідуального і соціального, коли особистісне начало в людині усвідомлюється на рівні універсальної культури, а загальнолюдські цінності набувають глибокого особистісного змісту. Тому тільки культурна особистість може стати носієм естетичної культури. А це висуває нові вимоги до навчально-виховної роботи по формуванню естетичної культури особистості, зміст якої полягає у створенні сприятливих умов для культурного розвитку кожного члена суспільства, а також у можливості безпосередньо життєвої реалізації системи цінностей, їх втілення у самому бутті. Саме турбота про природність протікання культурного процесу (а значить, і про встановлення природних зв'язків в самому бутті) може забезпечити

розширення простору, по-справжньому сприятливого для розвитку творчої, вільної індивідуальності.

Безумовно, що нові соціально-економічні умови впливають на діяльність та функції сучасного закладу вищої освіти. Вони зумовлюють динаміку розвитку загальних вимог: від передачі готових знань до використання їх у реальному виробничому процесі. Приклади поведінки викладача, який на основі глибоких загальних культурологічних, соціально-психологічних, спеціальних знань, застосування сучасних дидактичних і виховних технологій спрямовує зусилля на навчально-виховну діяльність, мета якої – виховання загальної професійної педагогічної майстерності та естетичної культури студента є провідною умовою ефективної підготовки вчителя у класичному університеті.

Усе це засвідчує, що формування естетичної культури студентів у сучасних умовах закладу вищої освіти тісно поєднує між собою різні напрями освітньої діяльності, є втіленням різних навчальних і виховних впливів.

Н. Чернікова зазначає, що естетична культура студента педагогічного університету виявляється у сформованості естетичного ставлення до навколишньої дійсності й створює можливості для творчої самореалізації в різноманітних видах навчальної та позанавчальної діяльності. При цьому дослідниця наголошує, що в контексті підготовки майбутнього педагога естетична культура виконує ряд функцій: пізнавальну (пізнання світу прекрасного), трансляційну (збереження і передача культури), нормативну (оволодіння нормами естетичної поведінки), аксіологічну (сприйняття культури як цінності), семіотичну (оволодіння специфічною мовою культури), гедоністичну (потреба в насолоді) [78].

У висвітленні досліджуваного питання необхідно проаналізувати провідні наукові-педагогічні підходи у формуванні естетичної культури студента, серед яких:

– аксіологічний підхід – у процесі формування естетичної культури студентів передбачає чітке визначення цінностей як підґрунтя його реалізації;

створює сприятливі умови для розвитку емоційно-ціннісних переживань і ціннісних орієнтирів кожної особистості; перенесення акценту на опанування студентами освітніх і специфічних цінностей навчальної діяльності як провідних її пріоритетів;

– культурологічний підхід – спрямовується на те, що формування естетичної культури майбутніх фахівців безпосередньо знаходиться у прямому взаємозв'язку з культурою, що забезпечує культуро-відповідність художньо-педагогічної освіти, мобілізує естетико-культурологічні ресурси студента, надає можливість сходження від його індивідуального до духовно-практичного досвіду людства, тобто суб'єкта культури, здатного до самовизначення і самореалізації;

– компетентнісний підхід – забезпечує формування професійної естетичної компетентності студента, яка полягає в здатності керуватися набутими естетичними знаннями, в готовності використовувати отриманий естетичний досвід у самостійній діяльності, що є вагомим підґрунтям формування їхньої естетичної культури;

– системний підхід – дозволяє оптимізувати цей процес, визначити системоутворюючі зв'язки, що забезпечує упорядкованість структури навчально-виховного процесу та надає йому характеру емерджентності (наявність у системи властивостей цілісності, тобто таких властивостей, які не притаманні складовим елементам; є однією з форм прояву принципу переходу кількісних змін у якісні; цілісність).

Дисертацію Л. Гарбузенко присвячено питанням формування естетичної культури майбутніх учителів початкових класів, де проаналізована сутність естетичної культури та її компонентів (інформаційного, емоційно-почуттєвого, діяльнісного), обґрунтовано виховний вплив декоративно-ужиткового мистецтва на особистість майбутнього вчителя [19]. І. Зайцева дослідила проблему розвитку естетичної культури майбутніх учителів засобами театрального мистецтва в навчально-виховному процесі педагогічних інститутів та університетів, що розглядається як суттєва складова професійної

підготовки майбутніх учителів [32]. Нею проаналізовані поліфункціональна природа і виховний вплив театрального мистецтва на особистість; уточнено сутність поняття «естетичне виховання засобами театрального мистецтва», його теоретичний й практичний зміст.

У дисертації Т. Бабенко проаналізовано теоретико-методологічні засади проблеми формування естетичного смаку особистості; удосконалено визначення естетичної культури студентів та естетичного смаку. Заслужують на увагу обґрунтовані цим автором педагогічні умови формування естетичного смаку у студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі роботи над удосконаленням навичок мовленнєвої діяльності з іноземних мов: дотримання принципів естетичного виховання, урахування виховних можливостей навчальних дисциплін, додержання методичних вимог під час планування і проведення занять, їх естетизація завдяки ретельному добору допоміжних навчальних матеріалів [4].

Загальною умовою успішної реалізації змісту формування естетичної культури особистості є:

- оволодіння основами художньо-естетичних знань, що сприяють, як сприйняттю та оцінці прекрасного в навколишній дійсності, так і становленню художньо-естетичних ідеалів і смаків;

- оволодіння тими вміннями і навичками, що дозволяють здійснювати естетичну, зокрема художньо-творчу діяльність та виражати свої судження (погляди) з питань художнього відображення дійсності в різних видах і жанрах мистецтва;

- вироблення вміння аналізувати зміст і морально-естетичну спрямованість творів мистецтва [50, 27].

Я Сопіна визначає найбільш важливими психолого-педагогічними умовами оптимізації процесу формування естетичної культури студентів факультетів та відділень музично-педагогічного спрямування наступні:

1. Цілеспрямована внутрівузівська підготовка викладачів до формування естетичної культури студентів.

2. Дотримання принципу цілісності у формування естетичної культури студентів.

3. Створення сприятливого психологічного клімату та духовно-естетичної атмосфери в студентському колективі.

4. Професійні вправи студентів з метою оволодіння естетичною культурою.

5. Цілеспрямоване керівництво естетичним самовихованням студентів.

6. Корекція управлінської діяльності деканатів, спрямована на вдосконалення естетичного виховання студентів [64].

У нашому дослідженні формування естетичної культури студентів розглядається як цілеспрямований і послідовний розвиток, вдосконалення всіх її компонентів в органічній єдності. Виходячи з цього, процес формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей визначаємо як комплекс взаємопов'язаних між собою компонентів, форм і методів виховання та навчання, які забезпечують цілеспрямований, послідовний, неперервний естетичний вплив на суб'єктів педагогічного процесу з метою розвитку в них естетичних знань, емоційно-чуттєвої сфери, естетичних позицій, естетичних здібностей, активності в естетичній діяльності, готовності до естетико-виховної роботи. Цей процес залежить від певних психолого-педагогічних умов, особливого спрямування вузівського педагогічного процесу, оптимального його функціонування.

Отже, для формування естетичної культури студентів необхідно створити умови для її багатогранного бачення навколишнього світу, освоєння історії та культурної спадщини минулого, нових підходів до розкриття сутності людини, яка сьогодні стає мірилом усіх речей, як істота моральна і духовна вона стає вищою цінністю високоорганізованого суспільства. Роль естетичної культури й полягає в тому, що вона є конкретним життєвим виявом духовності особистості, смислові контури якої проступають як здатність і потреба орієнтуватися на вищі, універсальні цінності істини, добра, краси в їх єдності. Саме в цьому розумінні духовність виявляє себе як певний ідеал, до якого

прагне людина у власному духовному самовдосконаленні, що є основою формування естетичної культури.

Таким чином нами розглянуто провідні теоретичні положення, закономірності, проблеми формування естетичної культури студентів як складного соціального феномена.

Проблема естетичної культури не є новою: вона існує впродовж віків, але це не зменшує потреби в її постійному вивченні та дослідженні все нових і більш сучасних питань і можливих шляхів її розв'язання.

Естетична культура особистості багато в чому залежить від форм і методів, що сприяють цілеспрямованому розвитку ставлення людини до навколишнього світу і мистецтва.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

2.1. Критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури студентів

Розвиток педагогічної науки і системи освіти у світі та в Україні здійснюється на основі врахування здобутків загальної культури та осмислення суті феномену української культури. Освіта, навчання, виховання, педагогічна думка – це невід’ємні складники духовної культури суспільства, єдиного історико-культурного процесу, який визначає рівень розвитку творчого потенціалу суспільства і цивілізації, що вимагає вивчення культурологічних процесів і їх результатів, що робить можливим розробку таких теоретико-методологічних підходів до проблеми виховання в сучасних умовах, які будуть життєздатними для розвитку і саморозвитку особистості як вищої духовної цінності, що забезпечать мир, гармонію і злагоду в усьому світі [49, 87].

Переважна частина публікацій з питань культури, естетичного виховання містять у собі аналіз досвіду освіти і навчання. Суть їх полягає у визначенні рівня вихованості тих чи інших естетичних чи моральних якостей. У наукових пошуках кращої методики викладання навчальної дисципліни було відзначено, що успіх чи поразка викладача найчастіше залежить не від складності науки, а від ускладнених методичних прийомів, або, як зазначав О. Герцен, від ускладнення викладання навчального матеріалу. І досвід переконує, що найвищого успіху досягають педагоги, які захоплюють студентів красою вигляду, яскравістю прикладів, витонченістю і культурою мови і мовлення, вишуканістю манер і поведінки [50, 29].

На цей момент у вітчизняній педагогіці постає питання про необхідність

систематизації знання, виявлення його головних і другорядних компонентів, того, що має фундаментальне значення, і того, що пов'язано з вирішенням окремих, конкретних завдань. Підвищення рівня освіти є однією з найважливіших тенденцій його реформування, забезпечуючи наступність різних форм, можливість самоосвіти будь-якої людини і придбання ним знань з найрізноманітніших джерел.

Вирішувати завдання нового етапу розвитку суспільства може лише якісно нова система, яка спрямована на розкриття сутнісних сил людини. Саме в цьому зв'язку для сучасної освіти характерний процес її гуманітаризації. Цей процес може бути зрозумілий і дуже широко – як стратегічна програма всієї освітньої політики, і більш конкретно – як особлива педагогічна «тактика», що володіє своєю специфікою залежно від професійної спеціалізації ЗВО.

Гуманітаризація освіти здійснюється двома шляхами:

- екстенсивний – збільшення переліку предметів гуманітарного циклу, що входять до складу конкретної освітньої моделі;
- інтенсивний – виявлення гуманітарної складової всіх предметів, впровадження педагогічних технологій, спрямованих на естетизацію освітнього процесу [50, 31].

Домінантою гуманітаризації освіти визначено напрям, що забезпечує формування естетичної культури студентів. Проблема підвищення естетичної культури молодого покоління стоїть сьогодні як ніколи гостро.

Система роботи з формування естетичної культури заснована на естетизації студентського життя у всіх його проявах – навчання, праця, спілкування, природа, мистецтво, побут, пробуджуючи в студентах прагнення стверджувати красу у вузі, удома, всюди, де вони проводять свій час. Досвід А. Макаренка в цьому відношенні безцінний, бо в керованих ним навчально-виховних закладах завжди було багато квітів, блискучий паркет, дзеркала, білосніжні скатертини в їдальнях, ідеальна чистота в приміщеннях і дивно зворушливі стосунки між вихованцями [45, 53].

Обстановка, умови, атмосфера, фон, оточення – це те середовище, яке

необхідно цілеспрямовано створювати у вузі. Навчальна, професійна, позанавчальна діяльність студентів повинна бути просякнута елементами естетично підготовленого середовища. Необхідно створити атмосферу естетичної та етичної поведінки педагогічних працівників та студентів, здійснити естетизацію діяльності.

Потреба в красі професійної діяльності формується і розвивається в діяльних стосунках людини з відповідним предметом. Виділяючи естетизацію як окремий компонент процесу формування потреби в красі праці, розглядаємо її як спосіб педагогічного керівництва.

Суть цього способу полягає в такому педагогічному впливі на трудову діяльність студентів, в результаті якого вона могла б перетворитися на об'єктивну естетичну цінність, стати формою, засобом і необхідною умовою підвищення ефективності означеного процесу.

Важливим підсумком підготовки фахівця в системі професійно-педагогічної освіти є не стільки сформована система знань, умінь і узагальнених способів виконання професійних функцій, а професійно орієнтована особистість, здатна до самореалізації.

Формуючи естетичну культуру, розкриваючи особистісний потенціал, потрібно не тільки розвивати людину духовно, а й створювати обстановку виробничого комфорту, яка проявляється в красі, в простій лаконічній меблі, гармонії кольору, світла і музики [52, 63].

Разом з тим, краса навколишніх предметів – не самоціль. Це лише засіб найбільш повного виявлення і розвитку естетичних здібностей людей в праці. Те ж можна сказати і про формування естетичної культури студентів. Це не формальний доважок до спеціальної підготовки.

Особистісна спроможність молодого фахівця, стійкість його професійної долі формується за наступними показниками [29]:

- висока конкурентоспроможність студента вузу в умовах гострої боротьби працівників усіх рівнів за забезпеченість робочим місцем;
- професійна інтуїція, що дозволяє працювати творчо, реалізуючи у

трудовому процесі всі елементи естетичної культури своєї особистості;

– здатність до осмисленої оцінки різних явищ життя, з якими стикаються молоді люди в період свого вікового психологічного та соціокультурного розвитку;

– вміння бачити в навчальних предметах не тільки стандартизовані положення, ідеї і вузько наукові зв'язки, але значущість їхнього загальнокультурного сенсу;

– випередження можливих труднощів формування естетичної культури на особистісному, груповому, а також загальнодержавному рівнях [29, 90].

Оскільки сьогодні освіта стає особистісно-орієнтованою, на перший план виступає особистість студента. Культура молодого фахівця не абстрактний стан його душі, вигляду, дій. У всьому цьому чітко проглядається досвід осмислення фактів, ситуацій.

Оптимальний шлях формування естетичної культури студентів – акцентування питань історії мистецтва, тенденцій і явищ розвитку художньої культури, науки, виробництва. У всьому колі цих проблем незмінно слід спиратися на ідею і сенс інтеграції всіх елементів культури, прагнути до того, щоб молодий фахівець завжди був затребуваний вітчизняними підприємствами як духовно багата, творчо ініціативна і безперервно розвинена особистість [6, 364].

Загальним принципом організації цілісного навчально-виховного процесу слід визнати принцип педагогічної доцільності. Його сформулював вчений А. Макаренко: «Жодна дія педагога не повинна стояти осторонь від поставлених цілей» [45, 121].

Що б і коли б не робив педагог (проводячи ті чи інші заняття, організовуючи працю своїх вихованців, проводячи з ними дозвілля), він повинен послідовно і рішуче домагатися стимулювання духовних, фізичних і моральних якостей, які разом складають своєрідну програму особистості сучасного робітника і громадянина. Встановлення залежності естетичної культури особистості від залучення її до основних естетично оформлених

матеріальним і духовним цінностям (знаряддям праці, предметів побуту, творів мистецтва), їх створення, споживання та поширенню, а так само до культурної спадщини минулого, є основним положенням у дослідженні питань: фактори (об'єктивні чи суб'єктивні), якими обумовлена міра (тобто якісна і кількісна характеристика) залучення конкретної особистості до основних матеріальних і духовних цінностей; можливості цілеспрямованого формування естетичної культури особистості в сучасному суспільстві; особливості прояву естетичної культури особистості в різних сферах життєдіяльності; критерії культурної розвиненості особистості.

З'ясування цих питань дозволяє охопити коло явищ, позначених поняттям «естетична культура особистості», виявити ті сторони, грані і властивості особистості, які визначають її культуру, поставити питання про критерії культурної розвиненості людини і підійти до визначення поняття «естетична культура особистості». Залучення конкретної особистості до цінностей, їх створення, споживання, збереження та поширення – неодмінна умова формування загальної та естетичної культури кожної людини.

Рівень естетичної культури особистості змінюється залежно від індивідуального розвитку, формування і задоволення естетичних потреб, інтересів і смаків молоді. Формування естетичного ставлення та естетичної діяльності у всіх проявах (праця, спілкування, релігія, ставлення до природи) сприяє розвитку духовного світу, тобто є засобом всебічного розвитку особистості.

Практика показує, що виявлена в судженнях людей загальна й естетична культура не завжди відповідає і збігається з вчинками і справами.

Формування і розвиток естетичної культури, як зазначають педагогічно-дослідники, вимагає від викладачів осмислення взаємозв'язку естетики, психології та професійної педагогіки.

Педагог-дослідник І. Зарецька на основі узагальнення передового педагогічного досвіду діяльності освітніх установ розкриває форми, методи естетичного виховання, обґрунтовує зміст курсу «Естетичне виховання», його

зв'язок з навчанням, виробничою практикою, позанавчальною роботою. Вона вважає, що професійно-педагогічним працівникам повинні бути ясні такі поняття, як естетичне ставлення, сприйняття, почуття, смак, ідеал тощо. Причому, категорія «ідеал» представляється обов'язковою для осмислення студентами, викладачами виробничого навчання. Найбільш важливо зрозуміти, які естетичні якості студентів необхідно розвивати в першу чергу і чому [33, 148].

Натомість, дослідник А. Буров, в цьому зв'язку, зазначає: «завдання педагогічної науки – формування естетичного ставлення людини до дійсності і активізація цього відношення до творчої діяльності» [12, 89].

Отже, перейдемо до визначення критеріального апарату дослідження, показників та рівнів сформованості естетичної культури студентів.

Критерій – у перекладі з грецької мови означає «засіб судження» [15]. Цей термін трактується як мірило для визначення будь-якого явища. Мірило – це те, чим вимірюють, тобто певна величина. Отже, критерій передбачає певну «наповненість» чимось, «об'єм». У нашому випадку глибина, рівень, якість, ступінь, сила мають бути «наповненістю», тобто «мірилом» для оцінки художньо-естетичної вихованості.

У педагогічних дослідженнях існують різні підходи до визначення та характеристики критеріїв сформованості естетичної культури особистості.

Так Л. Масол вважає, що «результатом опанування предмету «Художня культура» має бути сформоване ціннісне естетичне ставлення до мистецтва й буття загалом, сформований світогляд, діалектика художнього мислення» і, в першу чергу, мають оцінюватися: індивідуальне переосмислення творів різних видів мистецтва; адекватне застосування їх у самостійній діяльності; уміння встановлювати інтегральні зв'язки [47].

На сучасному етапі розвитку педагогічної й психологічної думки не існує єдиного підходу до визначення критеріїв оцінки естетичної культури. Якісне сприйняття творів різних видів мистецтва залежить від мистецтвознавчої поліхудожньої ерудиції особистості. Трактування не обмежується лише

термінологічними знаннями. Засоби формування естетичної культури мають усі підстави для засвоєння студентами мистецтвознавчої поліхудожньої термінології, розширення їх культурологічних знань, світогляду, активізації форм пізнавальної та естетичної діяльності. Відповідно більшість дослідників визначають когнітивний критерій (культурологічні знання) як один з провідних для оцінки рівня сформованості показників естетичної культури [51].

Серед критеріїв істинності педагогічного знання важливе місце займають естетичні критерії. Тільки гарне в педагогічних системах, у виховній діяльності викладачів і поведінці студентів, свідчить про соціально цінні навчально-виховні результати. Там, де педагогічна діяльність і відносини не можуть виявитися в естетично відчутних формах, де відсутня гармонія змісту педагогічного процесу, форм і методів організації студентського життя, проявляється педагогічне безсилля, яке свідчить про хибність відносин студентів і педагогів [40].

Для успішного формування естетичної культури важливою умовою є сформованість показників творчо-діяльнісного критерію, таких як: стилевідповідна художньо-образна інтерпретація художніх творів; художньо-творча діяльність.

Дослідник М. Верб виділив наступні показники ефективності формування естетичної культури [14, 5]:

- розуміння сутності прекрасного, мистецтва, художньої творчості;
- інформованість про помітні явища сучасної художньої культури;
- емоційна чуйність до естетичних сторін життя, мистецтва;
- вміння оцінювати художній твір у єдності змісту і форми;
- вміння відрізняти справжню красу від уявної в мистецтві, поведінці;
- наявність різнобічних естетичних інтересів і потреб, у тому числі індивідуальних переваг;
- розвиненість тих чи інших художніх здібностей, участь у художньо-творчій діяльності.

Критеріями ж сформованості естетичної потреби М. Верб вважає

наступні:

- різнобічність і широта запитів в області естетики;
- висока якість переваг;
- сталість спілкування людини з прекрасним;
- суспільно-естетична активність;
- нетерпимість до потворного;
- відповідність індивідуальних потреб «ідеалу прекрасного» [14].

Н. Гатеж визначає наступні критерії та показники сформованості естетичної культури майбутнього спеціаліста:

- естетико-педагогічна спрямованість мотиваційної сфери. Показники – вияв зацікавленості у професійній діяльності, розвиненість естетичних потреб та інтересів, різноманітність особистісних художніх уподобань;

- художньо-естетична ерудованість. Показники – виявлення знань у сфері естетики, світової художньої культури, наявність фонду спеціальних знань, умінь та навичок, здатність правильно визначати естетичні категорії у сфері мистецтва;

- творчі вияви. Показники – оперування художньо-естетичними знаннями, використання творчих елементів в організації професійної діяльності, вияв здатності до творчого підходу в ній [21, 9].

Вивчення наукових джерел та аналіз змісту естетичної культури дозволили Л. Грицай виділити основоположні критерії сформованості естетичної культури старшокласників (рецептивний, когнітивний, аксіологічний, системно-діяльнісний, емотивний,) та їх показники:

- розвиненість естетичних знань, уявлень, ідеалів, потреб;
- загальна освіченість у сфері культури, розуміння сутності прекрасного, мистецтва, художньої творчості, знання історії розвитку вітчизняного і зарубіжного мистецтва;
- естетичні цінності;
- розвиненість тих чи інших художніх здібностей;
- участь у творчій діяльності;

– емоційна чуйність до естетичних сторін життя, мистецтва [25].

На основі аналізу естетичної культури студентів педагогічних університетів як особистісного утворення І. Сідорова визначає такі компоненти: емоційно-мотиваційний, інформаційно-когнітивний та творчо-діяльнісний. Відповідно до визначених компонентів, авторкою виокремлено критерії та показники сформованості естетичної культури студентів педагогічних університетів:

– спрямованість на формування естетичної культури (потреба у спілкуванні з мистецтвом та прекрасним, емоційно-почуттєве ставлення особистості до художніх і естетичних цінностей, розвинена естетична свідомість: естетичні сприйняття, інтереси, смаки, ідеали та естетична оцінка);

– художньо-естетична обізнаність (загальні знання у царині художньої культури, сформованість художньо-естетичного кругозору, здатність до логічного оперування естетичними категоріями);

– практико-операційна готовність до художньо-творчої діяльності (сформованість досвіду активної естетичної діяльності, здатність до естетичного самовиховання та самовдосконалення, вміння й навички в художній творчій діяльності) [63].

О. Бованенко у дисертації «Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності» виділяє такі критерії сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: когнітивний, емоційно-мотиваційний, ціннісний та творчо-діяльнісний.

Показниками когнітивного критерію є: пізнавальний інтерес; ерудованість; культурологічний світогляд.

Автором визначено такі показники емоційно-мотиваційного критерію: естетичний смак; бажання долучитися до культурних надбань; емоційно-почуттєвий культурологічний досвід.

Ціннісний критерій визначається проявами таких показників, як: ціннісне ставлення до культурної спадщини; прийняття цінностей культури як

особистісних; готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей.

Творчо-діяльнісний критерій характеризується сформованістю таких показників: художньо-естетична інтерпретація; втілення художньо-естетичних образів у практичну професійну діяльність; здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності [9].

У своїй дисертації Н. Чернікова стверджує, що компонентами формування естетичної культури в студентському віці виступають: когнітивно-змістовний (показники: загальнокультурний і естетичний кругозір, сформованість естетичних поглядів, переконань, оцінок); емоційно-ціннісний (показники: естетичні почуття і переживання, сформованість потреб і мотивів естетичної діяльності, особистої естетичної позиції, інтеріоризація естетичних цінностей); креативно-діяльнісний (показники: наявність навичок естетичного поведінки, здатність до «переносу» естетичного досвіду в повсякденну практику, перетворення мотивів в різні види естетичної діяльності) [78].

На основі виокремлених компонентів художньо-естетичної культури майбутнього спеціаліста та їх складників В. Каминін визначає такі критерії її сформованості, як: естетико-педагогічна спрямованість мотиваційної сфери (показники: вияв зацікавленості у професійній діяльності, розвиненість естетичних потреб та інтересів, різноманітність особистісних художніх уподобань); художньо-естетична ерудованість (показники: виявлення знань у сфері естетики, світової художньої культури, наявність фонду спеціальних знань, умінь та навичок, здатність правильно визначати естетичні категорії у сфері мистецтва); творчі вияви (показники: оперування художньо-естетичними знаннями, використання творчих елементів в організації професійної діяльності, вияв здатності до творчого підходу в ній [35, 100].

Л. Печко визначає такі показники сформованості художньо-естетичної культури особистості:

- гуманістична зорієнтованість, естетична спрямованість;
- художньо-естетична освіченість;

- сприйнятливість до художньо-естетичних об'єктів, природного середовища, життя людини;
- здатність оцінювати естетичні й художні предмети і явища;
- здатність до художньо-естетичного самопізнання [54].

Можна стверджувати, що естетична культура реалізує свою функцію розвитку особистості тільки в тому випадку, якщо вона активізує, спонукає її до діяльності. Чим різноманітніше і продуктивніше значуща для особистості діяльність, тим ефективніше відбувається оволодіння загальнолюдською і професійною культурою. Діяльність особистості якраз і є тим механізмом, який дозволяє перетворити сукупність зовнішніх явищ у власне розвиваючі зміни, в новоутворення особистості як продукту розвитку. Це обумовлює особливу важливість реалізації поведінкового підходу.

Аналіз наукових підходів до характеристики критеріїв сформованості естетичної культури дозволив нам виокремити знанєвий, когнітивний та поведінковий критерії сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

Показниками виділених критеріїв виступають:

- обсяг знань студентів про сутність і ознаки естетичної культури, її складових та проявів;
- прагнення до естетичного саморозвитку, самоаналізу й самовдосконалення;
- загальна освіченість у сфері культури;
- естетичний та культурологічний світогляд;
- розуміння сутності прекрасного, мистецтва, художньої творчості;
- прагнення до творчої самореалізації в різних видах естетичної діяльності;
- естетична активність, розширення спектра її прояву.

Здійснений теоретичний аналіз критеріальних засад сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей дозволив надати характеристику рівнів сформованості естетичної культури студентів

гуманітарних спеціальностей.

Низький рівень сформованості естетичної культури характеризується такими проявами: слабе розуміння сутності естетичної культури її складових та проявів; низький рівень саморозвитку, самоаналізу й самовдосконалення; наявність низького рівня естетичного світогляду, прагнення до творчої самореалізації в різних видах естетичної діяльності слабо виражене або зовсім відсутнє, естетична активність слабо виражена.

Середній рівень сформованості естетичної культури характеризується посередніми знаннями студентів щодо поняття «естетична культура», її складових та проявів; середній рівень саморозвитку, самоаналізу й самовдосконалення; наявність середнього рівня естетичного світогляду, прагнення до творчої самореалізації в різних видах естетичної діяльності слабе, естетична активність на середньому рівні.

Високий рівень сформованості естетичної культури характеризується такими проявами: чітке розуміння сутності естетичної культури її складових та проявів; високий рівень саморозвитку, самоаналізу й самовдосконалення; наявність високого рівня естетичного світогляду, виражене прагнення до творчої самореалізації в різних видах естетичної діяльності, естетична активність перебуває на високому рівні.

2.2. Дослідження стану сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей

Визначені нами критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури студентів дали змогу провести експериментальне дослідження з визначення стану сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

Експеримент проводився на базі Запорізького національного університету. В експерименті брали участь студенти другого та третього курсів,

які навчаються на філологічному факультеті (32 студента).

Визначення стану сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей проводилося за допомогою наступних методик.

1). Анкета. Питання анкети були направлені на визначення у студентів: пізнавального інтересу до явищ естетичної культури, рівня ерудованості та культурологічного світогляду, рівня сформованості показників «культура почуттів» та «прийняття цінностей культури як особистісних», стану готовності до збереження та поширення естетичних цінностей та ін. Анкета складається з 12 питань з варіантами відповідей (Додаток А).

2) Методика «Незакінчені речення» включає 10 незакінчених речень, які необхідно продовжити, не задумуючись. Зміст речень стосується особистісного розуміння понять краси, естетичного смаку, ідеалу та ін. За кожну правильну відповідь нараховується певна кількість балів: чітка відповідь – 10 балів, нечітка – 5 балів, не зовсім зрозуміла – 1 бал. Рівні сформованості знань визначаються наступним чином: 75-100 балів – високий рівень, 46-74 балів – середній, 10-45 балів – низький рівень (Додаток Б).

3) Опитувальник «Визначення художньо-естетичного світогляду» (Н. Гатеж). Студентам пропонується 5 запитань, на які вони мають відповісти («Які культурні епохи Вам відомі?», «Назвіть відомих Вам представників різних видів мистецтва (якої країни): живопис, музика, художня література», «Яких Ви знаєте сучасних художників (вітчизняних та зарубіжних)?», «Назвіть основні напрямки та течії сучасного мистецтва», «Назвіть митців Вашого регіону і вкажіть їх напрям роботи в галузі декоративно-прикладного мистецтва»).

Оцінювання відповідей відбувається за такими критеріями:

- високий рівень (8-10 балів) – повна правильна відповідь;
- середній рівень (4-7 балів) – неповна правильна відповідь, значні доповнення;
- низький рівень (1-3 бали) – неправильна відповідь, принципові уточнення, доповнення [20].

4) Анкета для виявлення здатності студентів до естетичного самовиховання й самовдосконалення (І. Сідорова) містить 7 відкритих запитань, на які студентам необхідно дати відповідь, враховуючи власний естетичний досвід і розуміння причин недоліків у естетичному самовдосконаленні [63].

5) Анкета для виявлення сформованості досвіду активної естетичної діяльності (І. Сідорова). Анкета містить 3 запитання («Які художні здібності Ви маєте?», «Які позашкільні заклади Ви відвідували до вступу у ЗВО?», «У яких факультетських та загальноуніверситетських заходах Ви берете участь?»), які мають ряд варіантів [63].

Перейдемо до результатів експерименту.

З метою підтвердження актуальності та необхідності формування естетичної культури студентів було проведено опитування студентів.

Відповідаючи на питання «Як часто ви відвідуєте мистецькі заходи, галереї, музеї?» лише 21,9% опитаних відповіли, що часто відвідують мистецькі заходи, галереї, музеї, 46,9% студентів зазначили, що відвідують подібні заходи не часто, а 31,2% взагалі не відвідують мистецькі заходи. Це засвідчує відсутність пізнавального інтересу до явищ естетичної культури.

Аналізуючи відповіді студентів на питання: «Скільком шедеврам мистецтва ви можете дати детальну характеристику?» ми визначили, що більшість студентів 59,4% підтвердила, що їх знання посередні, оскільки знають до 10 шедеврів мистецтва.

Низький рівень ерудованості та культурологічного світогляду засвідчили відповіді на питання «Які світові картинні галереї ви можете назвати?», оскільки помітна частка студентів (43,8%) назвали лише одну-дві галереї.

З метою перевірки бажання студентів долучитись до культурних надбань ми включили до змісту анкети питання про пріоритетні форми відпочинку. Аналіз відповідей дозволив дійти висновку, що більшість студентів (56,3%) віддали перевагу пасивному пляжному відпочинку; четверта частка студентів (25,0%) віддали перевагу активному відпочинку і лише 18,7% студентів

вибрали варіант «ознайомлення з визначними місцями».

Наступне питання мало на меті виявлення рівня сформованості такого показника як «культура почуттів». Відповіді студентів засвідчили, що незначна частка виявила вміння керувати своїм емоційним станом в ситуації сприйняття та аналізу творів мистецтва. Так, відповідаючи на питання «Якщо мистецький твір не викликає у Вас позитивних емоцій, Ви...» 31,2% опитаних зазначили, що вони «намагаються віддати належне митцю та зрозуміти ідею твору». На жаль, майже половина студентів (46,9%) зазначила, що в такій ситуації вони «відчувають внутрішнє напруження та емоційний дискомфорт».

Привернули нашу увагу відповіді студентів на питання щодо перевірки готовності до збереження та поширення естетичних цінностей. Відповідаючи на питання: «Чи є у Вас домашня бібліотека?», більшість студентів не виявили бажання зберігати книги, а віддали перевагу електронним носіям.

Намагаючись перевірити наявність прояву такого показника, як «прийняття цінностей культури як особистісних», ми поставили студентам питання: «Чи хотіли би Ви отримати в подарунок альбом з ілюстраціями творів мистецтва?». На превеликий жаль, ствердно на це питання відповіла незначна частка студентів (21,9%), що засвідчує низьку рангову позицію естетичних цінностей в шкалі цінностей сучасного студентства.

Також нам вдалося виявити неготовність студентів до поширення естетичних цінностей серед осіб, що належать до кола найближчого оточення. Так, відповідаючи на питання: «Чи залучаєте Ви друзів та знайомих до відвідування мистецьких акцій?», переважна більшість студентів (56,3%) обрали відповідь «іноді», а помітна частка студентів (28,1%) відповіли «ні».

За результатами методики «Незакінчені речення» було встановлено, що більшість опитуваних студентів не можуть дати чіткого визначення поняття «естетична культура», виокремити її складові та охарактеризувати прояви. Високий рівень сформованості знань притаманний 12,5% опитуваних студентів, середній рівень знань мають 50,0% студентів, низький рівень сформованості знань щодо поняття «естетична культура», її складових та проявів виявлено у

37,5% студентів. Значна частина опитуваних студентів дала нечіткі або незрозумілі відповіді, вони плутаються у поняттях «естетичний смак», «естетичний ідеал», «естетична цінність», а деякі студенти взагалі не дали відповіді. Отримані дані представлено на рисунку 2.1.

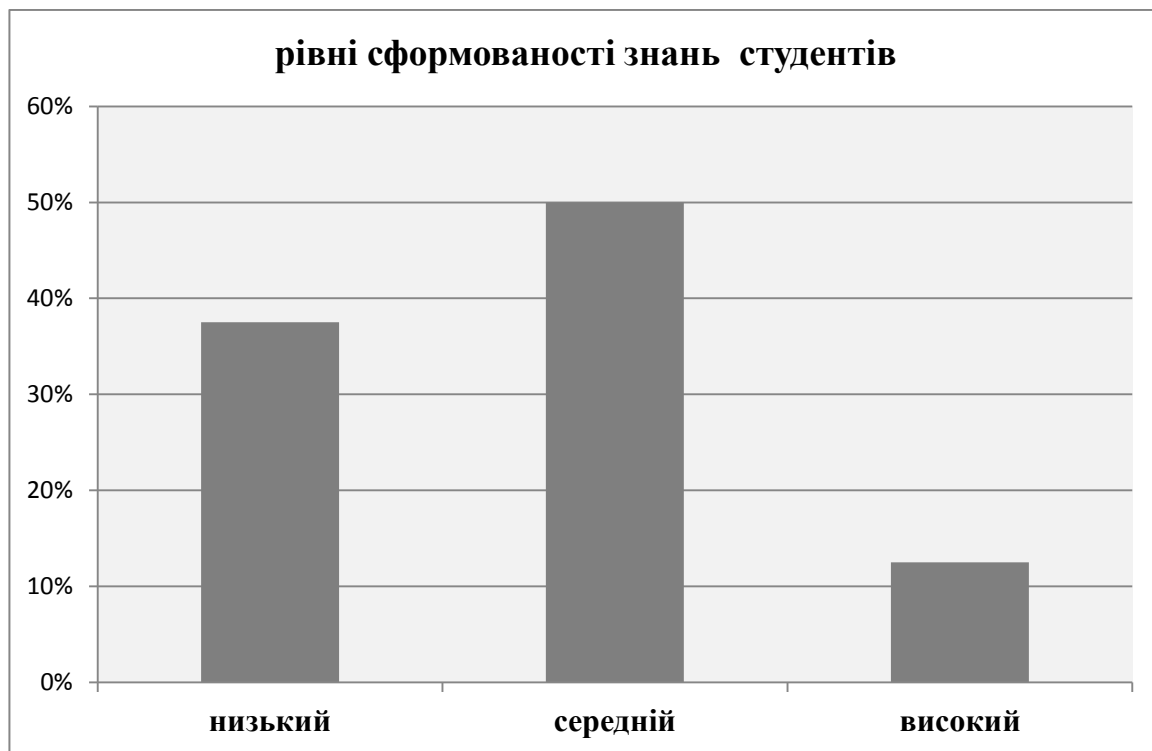

Рис. 2.1. Результати методики «Незакінчені речення»

За результатами опитувальника «Визначення художньо-естетичного світогляду» встановлено, що лише 18,8% студентів перебуває на низькому рівні сформованості художньо-естетичного світогляду (респонденти вказали по 1-2 культурні епохи, назвали найбільш відомих художників, композиторів, письменників); середній рівень визначено у 43,7% опитаних (у своїх відповідях студенти назвали кілька епох, деякі з них неправильно вказували на країну, до якої належав певний художник, композитор чи письменник. В той же час студенти назвали по 3-4 сучасних художників і митців рідного краю, назвали більш відомих представників живопису, композиторів, літературних діячів); високий рівень визначено у 37,5% студентів (студенти назвали значну кількість культурних епох та значну частину діячів мистецтва, до якої країни вони належать, назвали багато стилістичних напрямків і течій у мистецтві). Такий

великий відсоток студентів з високим рівнем пояснюється тим, що вони навчаються на філологічному факультеті. Отримані дані представлено на рисунку 2.2.

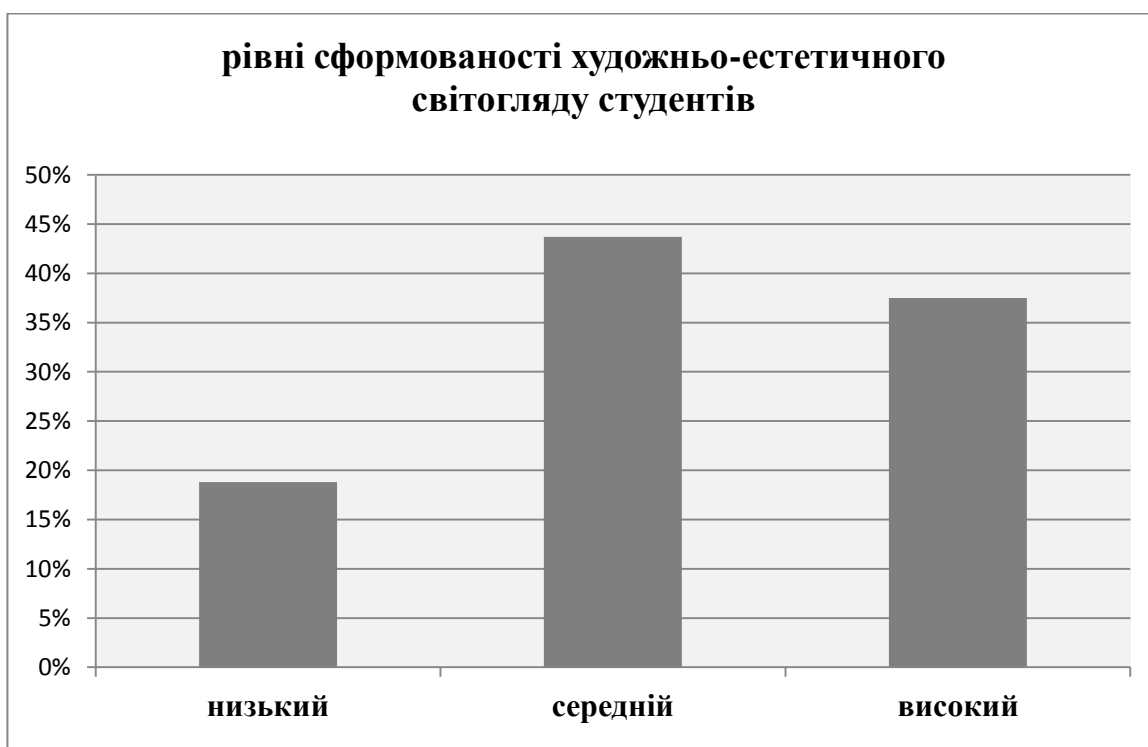

Рис. 2.2. Результати опитувальника «Визначення художньо-естетичного світогляду»

Як показують отримані результати більшість опитаних знаходяться на низькому та середньому рівнях сформованості художньо-естетичного світогляду, який закладає основу для формування естетичної культури майбутнього фахівця.

За результатами анкетування для виявлення здатності студентів до естетичного самовиховання й самовдосконалення встановлено, що 25,0% опитуваних не готові на даному етапі здійснювати самохарактеристику та самоаналіз своєї естетичної діяльності, оскільки не володіють достатнім рівнем естетичної освіченості, 53,1% студентів показали середній рівень готовності, і лише 21,9% опитаних проілюстрували достатній рівень готовності до самовиховання у напрямку естетичного розвитку. Отримані дані представлено на рисунку 2.3.

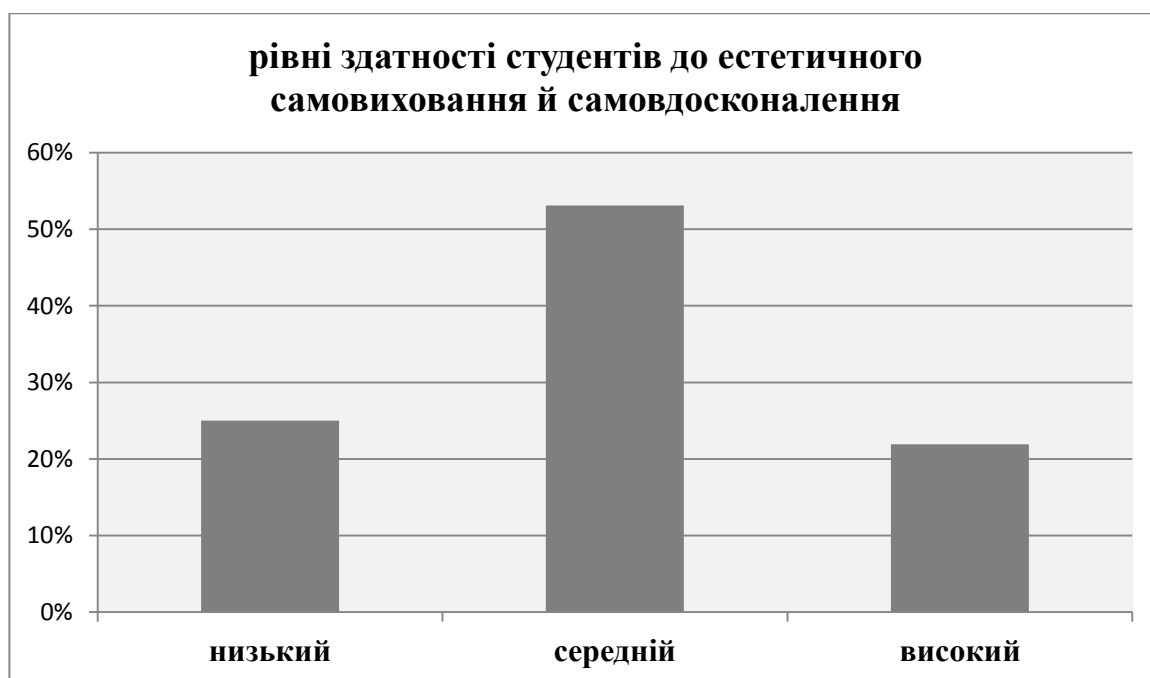

Рис. 2.3. Результати анкетування для виявлення здатності студентів до естетичного самовиховання й самовдосконалення

На основі анкетування з виявлення сформованості досвіду активної естетичної діяльності при відповіді студентів на перше питання («Які художні здібності Ви маєте?») зафіксовано, що 75,0% опитаних мають нахили до образотворчої та дизайнерської діяльності, 15,6% – до музичної та хореографічної, 12,5% студентів проявляють спортивні здібності. Наявність у студентів різних художніх здібностей вказує на попередній досвід активної естетичної діяльності.

Відповіді студентів на друге питання «Які позашкільні заклади Ви відвідували до вступу у ЗВО?» були наступними: художню школу відвідували 40,6% студентів, музичну школу – 18,7% опитаних, танцювальні гуртки – 9,4% студентів, спортивну школу – 6,2%, наукові гуртки – 6,2%. Ці данні засвідчують, що студенти, котрі брали участь в експерименті, мали попередній естетичний досвід.

Відповідаючи на третє питання «У яких факультетських та загально-університетських заходах Ви берете участь?» студенти відповіли наступним чином: 40,6% беруть активну участь у різноманітних загально-

університетських заходах, 59,4% опитаних відмітили, що не беруть участі у заходах узагалі.

Данні, отримані після застосування методик було узагальнено. Узагальнені дані сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей

Рівні сформованості естетичної культури	Показники	
	кількість студентів	%
Низький рівень	8	25,0
Середній рівень	17	53,1
Високий рівень	7	21,9

З таблиці 2.1 видно, що низький рівень мають 25,0% студентів, середній рівень виявлено більш ніж у половини респондентів (53,1%), високий рівень визначено лише у 21,9% студентів.

Таким чином, результати застосування діагностичних методик виявили переважання низького та середнього рівнів сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

Отриманні результати зумовили необхідність пошуку форм та методів формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

2.3. Форми та методи формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей

Метод в сучасній педагогічній літературі (М. Фіцула, В. Ягупов) визначають як сукупність підходів, прийомів, операцій практичного чи теоретичного засвоєння дійсності. Під методом розуміють найкоротший шлях

досягнення оптимальних результатів, що відповідають поставленим цілям. Для практики навчально-виховної роботи пріоритетними є педагогічні методи: методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання та методи самовиховання.

Для формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей пропонуємо як методи естетичного виховання студентів, так і загально-педагогічні методи, що на нашу думку, є найбільш доцільним. Дамо їх побіжну характеристику.

Методи формування свідомості ми розглядаємо як засіб впливу на пізнавальну сферу студентів. У процесі технологічного забезпечення формування естетичного культури студентів варто використовувати такі методи, як: переконання, навіювання та приклад.

Метод переконання реалізується як чинник впливу на інтелектуально-логічну сферу студентів через словесні засоби впливу (лекції, міні-лекції, розповіді, пояснення, доповіді, бесіди). Найбільш дієвими прийомами реалізації методу переконання є аргументація та доведення.

Міні-лекція – це спосіб узагальнення, систематизації і поповнення знань студентів, комплексна форма аудиторної роботи. Під час міні-лекції викладач має бездоганно володіти навичками «творчого слухання», бути прикладом щодо цього для своїх студентів, навчити їх такого вміння, бо воно потрібне кожній людині впродовж усього життя.

Розповідь містить лише вірогідні і науково перевірені факти, побудована за певним раціональним планом. Матеріал викладається так, щоб були зрозумілі основні думки. Розповідь, як метод навчання передбачає: логічну послідовність та чіткість викладу, ясність, правильність мови, образність, використання аналогій та порівнянь, підтримування активності групи шляхом періодичного звернення до окремих студентів.

Пояснення застосовують: для вивчення нового матеріалу, який пов'язаний із знаннями, вміннями, які належить засвоїти; для відтворення раніше засвоєних знань, умінь, теоретичне їх обґрунтування; для перевірки і

контролю результатів тренінгу. Під поясненням розуміється словесне тлумачення обґрунтованих ознак, властивостей, предметів, явищ, принципів дій. Пояснення використовують разом з розповіддю і демонстрацією. Значимість цього методу має більшу питому вагу, ніж розповідь, адже викладачу в роботі по формуванню естетичної культури студентів доводиться частіше пояснювати, тлумачити, ніж розповідати. Для пояснення також характерним є діалог між педагогом та студентами у формі запитань та відповідей [62].

Бесіду трактуємо як впливову словесну, групову форми соціально-виховної роботи, що розв'язує завдання діагностики морально-етичних позицій членів групи, естетичних цінностей та смаку, емоційно-почуттєвого культурологічного досвіду, формування толерантного ставлення до поглядів, думок, висловів учасників, які в разі їх влучного і системного застосування виступають впливовими чинниками формування естетичної культури студентів.

В. Ягупов визначає бесіду як форму словесного обговорення матеріалу, що вивчається. Головним завданням бесіди, за допомогою цілеспрямованих та вміло поставлених запитань, активізувати наявні знання у студентів і сприяти засвоєнню ними нових знань шляхом самостійного обмірковування, узагальнення та інших розумових операцій [86].

З метою підвищення дієвості бесід варто забезпечити виконання низки умов, а саме:

- тематична та змістова визначеність бесіди з урахуванням особливостей розвитку та формування студентської групи;
- добір та використання методичних прийомів, що активізують увагу учасників та їхній стійкий інтерес під час бесіди;
- використання яскравих, перевірених аргументів та фактів;
- емоційна привабливість кожного з етапів бесіди;
- залучення студентів до вільних, невимушених коротких виступів;
- доброзичливість, толерантність педагога;

– створення емоційно-комфортної ситуації, що сприяє вияву щирості, відвертості [9].

Для розвитку пізнавального інтересу варто проводити культурологічні бесіди як вступну частину до практичних занять. Дослідники визначають такі види культурологічних бесід: про життя та творчість відомих митців (біографічні); про певний історико-культурний період; про певний шедевр мистецтва.

Метод навіювання застосовується як засіб впливу на емоційно-образну сферу студентів. Найбільш дієвим чинником впливу тут виступає художній образ. Переважно варто використовувати прийоми образотворчого, декоративно-прикладного та музичного мистецтва.

Методи організації діяльності використовуються як засіб включення студентів в практику декоративно-прикладної діяльності, отримання ними навичок та вмінь практичної художньо-творчої діяльності, як засіб розвитку здатності до створення художнього продукту. Вважаємо, що варто застосовували такі методи організації діяльності, як: привчання, вправи, метод доручення та метод гри.

Метод доручення ми переважно застосовується в позаначальній роботі зі студентами. Тут віддається перевага тимчасовим колективним творчим дорученням (творчі команди, рада творчих справ, творчі бригади). Такий підхід дозволяє варіювати міру навантаження на студентів, чергувати види творчої діяльності, залучати студентів до виконання як управлінських, так і виконавських доручень.

Метод гри дозволяє внести елементи романтики, емоційного піднесення в процес аудиторної роботи, підготувати студентів до використання гри як інструменту активізації естетичної діяльності. У процесі навчання рекомендуємо застосовувати сюжетні, корекційні, рольові та ділові ігри.

Методи стимулювання діяльності студентів виступає дієвим чинником активізації пізнавального інтересу, «підігриває» інтерес студентів до процесу декоративно-прикладної діяльності. Пропонуємо застосовувати прийоми

методів заохочення та змагання. В якості методу заохочення можна застосовувати рейтингову шкалу оцінювання знань студентів. Також в якості заохочення можна надавати право студентам презентувати свої творчі роботи на виставках.

Змагання є одним з дієвих засобів творчого стимулювання студентів. У процесі декоративно-прикладної діяльності можна застосовувати індивідуальні, парні та групові види змагання. Особливістю змагання в процесі декоративно-прикладної діяльності є те, що перемога одного автора чи творчої групи не розглядається як поразка решти, а слугує творчим орієнтиром та зразком для подальшої роботи.

Методи самовиховання розглядається як дієвий засіб формування особистості митця, автора, що здатен до естетичної інтерпретації, самостійно здійснює втілення естетичних образів в практичну діяльність. У процесі формування естетичної культури студентів рекомендуємо використовувати такі методи: самоорганізація, самоменеджемент, самооцінювання, самодіагностики.

Оскільки декоративно-прикладна діяльність це процес, що можливий лише як наслідок творчої взаємодії та співпраці студентів, вважаємо, за доцільне доповнити технологічне забезпечення формування естетичної культури студентів інтерактивними методами. Найбільш доцільним вважаємо використання таких методів, як: мозковий штурм, робота малих творчих груп, кейс-метод, методи народної педагогіки (метод ідентифікації, наслідування, ототожнення, стилізації, трансформації та модифікації тощо).

Також доцільно використовувати інформаційно-пошукові методи, що передбачають створення естетичних і проблемних ситуацій. В основу створення проблемних ситуацій покладено протиріччя між наявними знаннями, вміннями, навичками, інтересами, потребами, здібностями та завданнями формування естетичної культури студентів, що треба буде розв'язати. Проблемні ситуації слід розглядати як відправний момент для включення студентів у добровільну діяльність по усвідомленню тих проблем, недоліків, що виступають бар'єрами на шляху формування естетичної культури. Прийомами

даного методу є: проблемні запитання, творчі завдання, ситуації.

Наступними формами формування естетичної культури студентів вважаємо навчальну та позанавчальну роботу студентів.

До форм навчальної роботи відносяться лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, форми контролю та оцінки знань.

Лекція як основна форма навчання у закладі вищої освіти посідає помітне місце в процесі формування особистості студента. Більшість дослідників визначають лекцію як організований у доступну форму систематизований виклад матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, сутності тієї чи іншої проблеми [13]. При цьому лекція у вищій школі розглядається і як метод, і як форма навчання. Це логічно стрункий, системний і послідовний виклад передбаченого програмою наукового питання, побудований на діалектико-матеріалістичній основі. Лекція дає студентам уявлення про тему чи проблему в цілому, знайомить їх з основними теоретичними питаннями певної галузі науки та її методологією. Як правило, лекції не вичерпують предмета науки і призначаються для того, щоб закласти основи знань, визначити напрям, основний зміст і характер усіх видів навчальних занять і головним чином самостійної роботи студентів. Вони спонукають студентів до роздумів над науковими проблемами, до пошуку відповідей на запитання, що виникли, до перевірки найцікавіших і найважливіших положень. Під впливом лекції у студентів виробляється певний погляд на науку, її завдання і перспективи, складаються наукові переконання.

За визначенням О. Мороза «лекція – це форма організації і метод навчання у вищому навчальному закладі» [49]. У словниковій літературі лекцію автор С. Гончаренко визначає, як систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмету, методів науки [23].

Як приклад наведемо зміст лекційних та практичних занять щодо формування естетичної культури студентів.

Тема 1. Теоретичні аспекти проблеми формування естетичної культури

особистості (лекційне заняття).

Поняття «естетичне виховання» і «естетична культура». Природа і сутність феномена естетичної культури. Підходи до трактування поняття «естетична культура» в науковій літературі і документах. Аксиологічний, семіотико-комунікативний, діяльнісний, гносеологічний, інституційний, гедоністичний аспекти естетичної культури. Функції естетичної культури особистості.

Тема 2. Типологія естетичної культури особистості (лекційне заняття).

Поняття «естетична культура суспільства» і «естетична культура особистості». Типи естетичної культури за масштабом (загальнолюдська, національна, суспільна, групова, індивідуальна), по виду (загальна і професійна), по сфері реалізації (морально-естетична, духовно-естетична, еколого-естетична, художньо-естетична, музикально-естетична), віковими групами (дошкільнята, молодші школярі, підлітки, старші школярі, студенти).

Тема 3. Динаміка формування естетичної культури особистості (лекційне заняття).

Етапи формування естетичної культури особистості (пропедевтичний, базовий, пошуковий, особистісно-формуючий, рефлексивно-творчий), їх зв'язок з віковою періодизацією. Вікова специфіка естетичного розвитку особистості. Специфіка, зміст, особливості естетичної освіти і виховання на кожному віковому етапі.

Тема 4. Структура естетичної культури особистості (лекційне заняття).

Різні підходи дослідників до питання структури естетичної культури особистості. Естетична освіченість, свідомість, почуття, ціннісні орієнтації, потреби, активність – компоненти естетичної культури особистості. Когнітивно-змістовний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольової, креативно-поведінковий компоненти естетичної культури особистості студента.

Тема 5. Педагогічна діагностика рівня художньо-естетичного розвитку особистості (практичне заняття).

Принципи та методи виявлення рівня сформованості естетичної культури

особистості. Анкетування, міні-твір, бесіда, опитування, методика незакінчених речень. Методика діагностики рівня художньо-естетичного розвитку особистості на різних вікових етапах.

Тема 6. Формування естетичної культури особистості в сучасному освітньому контексті (лекційне заняття).

Періоди дослідження проблеми формування естетичної культури особистості. Сучасна практика виховної роботи. Структурні компоненти естетичного виховання особистості (естетична освіта, художнє виховання, естетичне самоосвіта і самовиховання, виховання творчих потреб і здібностей). Функціональний, нормативний, змістовний, технологічний, організаційний, критеріально-оцінний рівні естетичного виховання особистості.

Тема 7. Зарубіжний досвід естетичного виховання учнів та студентської молоді (практичне заняття).

Роль естетичного виховання в структурі освітнього процесу шкіл Європи та США. Концепція утилітарно-прагматичного естетичного виховання (Дж. Дьюї, Ч. Кроу, О. Гунтер і ін.), теорія релігійно-естетичного виховання (Ж. Маритен, І. Лотц і ін.), теорія спонтанного художньо-естетичного прояву (У. Лоуенфельд, Г. Рід), концепція абстрактно-формалістського навчання дітей мистецтву. Особливості досвіду естетичного виховання особистості в системі освіти США, Великобританії, Франції, Німеччини, Японії та інших країн.

Тема 8. Система роботи з формування естетичної культури особистості в Україні (практичне заняття).

Проблема формування естетичної культури учнівської молоді - проблема державного рівня. Основні аспекти виховної роботи з формування естетичної культури особистості: програмний, кадровий, змістовний. Поширені форми роботи з естетичного виховання та формування естетичної культури особистості в школах і закладах вищої освіти України. Діяльність установ естетичного профілю (центри позашкільної роботи, театральні, художні, хореографічні та музичні школи, школи мистецтв, палаци дітей і молоді, клуби за інтересами).

Тема 9. Мистецтво як засіб розвитку естетичної культури особистості (практичне заняття).

Мистецтво як фактор креативного розвитку особистості. Музика, образотворче мистецтво і народні промисли, хореографія, театр – засоби естетичного розвитку і формування естетичної культури особистості. Методика організації та проведення занять з мистецтва з дітьми та студентською молоддю. Врахування вікових особливостей особистості в організації занять з мистецтва.

Тема 10. Модель і методика формування естетичної культури студентів закладу вищої освіти (лекційне заняття).

Проблема рівня естетичної вихованості особистості студента. Критерії і показники рівня сформованості естетичної культури студентів. Типи естетичної вихованості студентів (гармонійний, непропорційний, нестабільний, пасивний, дисгармонійний). Засоби, форми і методи формування естетичної культури студентів закладу вищої освіти. Естетизація педагогічних дисциплін і навколишнього середовища. Принципи формування естетичної культури студентів (системності, етапності, емоційної насиченості занять, диференційованого підходу і врахування особистісних особливостей, креативності, партнерства і співпраці викладача і студента). Самовиховання і самоосвіта, активна художньо-творча діяльність студентів.

Також у навчальній роботі варто застосовувати нестандартні форми організації навчального процесу: майстер-класи, відеолекторії, культурологічні бесіди, диспути, дискусії. Достатньо нестандартними формами є консультування: інтернет-консультування та стендове консультування.

Майстер-клас визначають як одну з форм ефективного активно-професійного навчання, під час проведення якого ведучий-спеціаліст (майстер) розповідає і, що ще більш важливо, показує, як застосовувати на практиці нову технологію або метод.

Науковець Р. Вайнола визначає відеолекторій як форму лекторію, що супроводжується відео-показом. У цій формі трансляції інформації переважає

метод демонстрації (кіно) [13].

Диспут як форма інтерактивного методу будується на основі заздалегідь підготовленої дискусії та передбачає обговорення суперечливого питання. Поняття «диспут» походить (від лат. *dispute* – міркую, сперечаюсь) – розмірковувати, дискутувати, означає зіткнення різних або прямо протилежних точок зору. Це обговорення того чи іншого питання, спір на наукову тематику, обговорення проблеми з метою правильного розв'язання.

Пріоритетними для розв'язання завдань формування естетичної культури студентів у процесі декоративно-прикладної діяльності є позааудиторні форми роботи. Особливістю включення студентів в декоративно-прикладну діяльність в позааудиторному форматі є підхід до цих форм роботи як до своєрідного професійного тренінгу – форми самостійної роботи над особистісним зростанням та відпрацювання практик. Участь студентів у формах соціально-виховної роботи виступає гарантом наявності в них умінь та навичок проведення подібних форм роботи у майбутній професійній діяльності. Основними формами позанавчальної роботи формування естетичної культури студентів виступають: ярмарки, творчі майстерні, форми створення дизайну середовища освітнього простору, виставки, екскурсії, «музейні години».

Екскурсію ми розглядаємо як форму позааудиторної роботи, під час якої студенти сприймають і засвоюють знання шляхом виходу до місця розміщення об'єктів, які вивчаються (природи, історичних пам'яток, шедеврів культурної спадщини), і безпосереднього ознайомлення з ними. Показ об'єктів відбувається під керівництвом кваліфікованого спеціаліста – екскурсовода, який передає аудиторії бачення об'єкта, оцінку пам'ятного місця, розуміння історичної події, пов'язаного з цим об'єктом.

I. Пацалюк визначає такі види екскурсій: оглядову, тематичну, навчальну [53].

Оглядова екскурсія, як правило, будується на демонстрації різноманітних об'єктів, як то: пам'яток історії та культури, будівель та споруд, природних об'єктів, елементів благоустрою міста тощо. В оглядових екскурсіях події

висвітлюються широко, що дає загальне уявлення про місто, край, державу в цілому.

Тематичні екскурсії поділяються на історичні (історико-краєзнавчі), археологічні, етнографічні, воєнно-історичні, історико-біографічні, екскурсії до історичних музеїв, промислові, природничі та екологічні, мистецтвознавчі, літературні, архітектурно-містобудівні.

Навчальні екскурсії розглядаються як форма роботи для різноманітних груп екскурсантів (екскурсія-консультація, екскурсія-демонстрування, екскурсія-урок, наукова екскурсія для спеціальної аудиторії).

Розглядаючи екскурсію як форму роботи зі студентською молоддю, слід насамперед зазначити, що вона суттєво відрізняється від інших форм роботи специфікою організації пізнавальної діяльності студентів, оскільки основним методом пізнання у процесі екскурсії є цілеспрямоване спостереження живої реальності, аналіз її сутності, яке доповнюють записи вражень, зарисовки, складання творчих портфоліо. Все це потім систематизується, узагальнюється й колективно глибоко і всебічно обговорюється під час бесід та диспутів.

Отже, до основних методів формування естетичної культури студентів віднесено: методи формування свідомості, інформаційно-пошукові методи, методи самовиховання і стимулювання, методи народної педагогіки, інтерактивні методи.

З метою розвитку показників знанєвого критерію формування естетичної культури студентів рекомендуємо застосовувати діалогові форми: дискусія з естетичної проблематики як цілеспрямований, упорядкований обмін ідеями, думками; засідання експертної групи як форма обговорення проблемних питань; робота в мікрогрупах – уявлення індивідуальних позицій студентів з проблеми; студентська конференція як узагальнення результатів пошукової діяльності; «Мозкова атака» як вільний висування ідей з їх подальшим обговоренням.

Провідними формами розвитку показників когнітивного критерію (пізнавального інтересу, ерудованості та культурологічного світогляду)

формування естетичної культури студентів виступають: лекції, міні-лекції, культурологічні бесіди, екскурсії, «круглі столи», дебати.

Розвитку показників поведінкового критерію формування естетичної культури студентів буде сприяти застосування ділових і організаційно-діяльнісних ігор, що стимулюють активність особистості в освоєнні естетичного досвіду, цінностей, традицій і т.п.; проектної діяльності, що дозволяє студентам проявити суб'єктну позицію в оформленні та презентації результатів дослідження; включення студентів в естетичну діяльність, в роботу клубних об'єднань ЗВО, що сприяє підвищенню естетичної активності студентів.

Таким чином, нами було визначено та обґрунтовано методи та форми формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів теоретичного та експериментального дослідження проблеми формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей дало підстави для формулювання таких висновків:

На основі вивчення наукових джерел визначено теоретико-методичні засади формування естетичної культури студентів. Естетична культура трактується як особистісне утворення, що відображає розвиненість естетичних смаків, емоційно-почуттєвого культурологічного досвіду та позитивного емоційного ставлення до естетичних явищ об'єктивного навколишнього світу.

Встановлено, що розкриття структури естетичної культури дає великі можливості для вироблення ефективної методики щодо її формування. До складових естетичної культури особистості нами віднесено: естетичні знання (знання про загально-естетичні закономірності і категорії, загальну й естетичну культуру особистості, особливості естетичного розвитку людини; знання в галузі художньої культури); естетична свідомість (здатність естетично сприймати і оцінювати дійсність та мистецтво, орієнтуватися в естетичних цінностях, сформованість естетичних ціннісних орієнтацій: естетичних поглядів, смаків, інтересів, потреб, ідеалів); естетична діяльність (естетичні мотиви вибору видів естетичної діяльності: усвідомленість, прагнення до естетичного вдосконалення, самовдосконалення і самореалізації, сформованість досвіду активної естетичної діяльності в мистецтві, праці, поведінці, людських взаємовідносинах).

Формування естетичної культури розглядається як цілеспрямований і послідовний розвиток, вдосконалення всіх її компонентів в органічній єдності. Виходячи з цього, процес формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей визначено як комплекс взаємопов'язаних між собою компонентів, форм і методів виховання та навчання, які забезпечують

цілеспрямований, послідовний, неперервний естетичний вплив на суб'єктів педагогічного процесу з метою розвитку в них естетичних знань, емоційно-чуттєвої сфери, естетичних позицій, естетичних здібностей, активності в естетичній діяльності, готовності до естетико-виховної роботи. Цей процес залежить від певних психолого-педагогічних умов, особливого спрямування вузівського педагогічного процесу, оптимального його функціонування.

З'ясовано, що для формування естетичної культури студентів необхідно створити умови для її багатогранного бачення навколишнього світу, освоєння історії та культурної спадщини минулого, нових підходів до розкриття сутності людини, яка сьогодні стає мірилом усіх речей, як істота моральна і духовна вона стає вищою цінністю високоорганізованого суспільства.

Виокремлено критерії та визначено показники сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей: знанєвий, когнітивний та поведінковий (показники: обсяг знань студентів про сутність і ознаки естетичної культури, її складових та проявів, прагнення до естетичного саморозвитку, самоаналізу й самовдосконалення, загальна освіченість у сфері культури, естетичний та культурологічний світогляд, розуміння сутності прекрасного, мистецтва, художньої творчості; прагнення до творчої самореалізації в різних видах естетичної діяльності; естетична активність, розширення спектра її прояву). Виявлено рівні сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей (низький, середній і високий) та надано їх змістову характеристику.

Досліджено стан сформованості естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей. У результаті застосування низки методик (опитування, анкетування, тестування) виявлено переважання середнього (53,1%) та низького (25,0%) рівнів сформованості показників естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей, що зумовило необхідність пошуку форм та методів формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

Визначено та теоретично обґрунтовано форми та методи формування

естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей. Ефективними формами формування естетичної культури студентів гуманітарних спеціальностей можуть виступати: дискусії, засідання експертної групи, роботи в мікрогрупах, студентські конференції, «круглі столи», майстер-класи, «Мозкова атака», лекції, міні-лекції, культурологічні бесіди, екскурсії, дебати, ігри, проектна діяльність. До основних методів формування естетичної культури студентів віднесено: методи формування свідомості, інформаційно-пошукові методи, методи самовиховання і стимулювання, методи народної педагогіки, інтерактивні методи.

Таким чином, завдання дослідження виконані, мета досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акопян К. З., Захаров А. В., Кагарлицкая С. Я. Массовая культура и массовое искусство: «за» и «против» : учеб. пособ. Москва : Гуманитарий, 2003. 511 с.
2. Апресян Г. З. Эстетическое сознание. Объективные и субъективные факторы его формирования. *Эстетическое сознание и процесс его формирования*. Москва : Наука, 1981. С. 29-51.
3. Аристотель. Сочинение / под общ. ред. А. И. Доватура. Москва : Мысль, 1984. 830 с
4. Бабенко Т. В. Формування естетичного смаку у студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2006. 20 с
5. Бані-Ісса Халдун Мохамед Джабер. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період : автореф. дис. ... канд. пед. наук :13.00.01. Луганськ, 2002. 20 с.
6. Батышев С. Я. Профессиональная педагогика: учебник. Москва : Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. 512 с
7. Бахтин М. М., Аверинцева С. С., Бочарова С. Г. Эстетика словесного творчества : сб. избр. трудов. Москва : Искусство, 1979. 423 с.
8. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 4. С. 49-57.
9. Бованенко О. О. Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2018. 284 с. URL: https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/K_26.053.09/Bovanenko.PDF
10. Бондаревская Е. В., Кульневич С. В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания : учеб. пособ. Ростов-на-

Дону: ТЦ «Учитель», 1999. 560 с.

11. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика: учебник. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 304 с.
12. Буров А. И. Эстетика: проблемы и споры. Методологические основы дискуссий в эстетике: учебное пособие. Москва : Искусство, 1975. 175 с.
13. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика : навчальний посібник. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 188 с.
14. Верб М. А. Эстетические потребности и духовное развитие личности : учеб. пособие. Ленинград : Политиздат, 1981. 36 с.
15. Вербець В. В. Методика організації та проведення соціологічного дослідження : навчально-методичний посібник. Березно, 2008. 231 с
16. Вернадский В. И. О науке. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль. Дубна : Феникс, 1997. 576 с.
17. Волкова Е. В. Эстетика М. М. Бахтина. Серия «Эстетика». Москва : Знание, 1990, № 12. 64 с.
18. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : Мысль, 1991. 480 с.
19. Гарбузенко Л. В. Формування естетичної культури майбутніх учителів початкових класів засобами декоративно-ужиткового мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2001. 20 с.
20. Гатеж Н. В. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів закладу загальної середньої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 200 с.
21. Гатеж Н. В. Теоретичні основи формування естетичної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* 2016. Вип. 27. С. 7-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2016_27_4.
22. Гольдентрихт С. С., Гальперин М. П. Специфика эстетического сознания. Москва : Высшая школа, 1974. 103 с.

23. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
24. Гриньова В. М. Духовність та культура особистості. *Проблеми сучасного мистецтва і культури. Теоретико-методологічні питання педагогіки, культурології і мистецтвознавства*. Київ, 1998. С. 1-10.
25. Грицай Л. А. Формирование эстетической культуры учащихся в современных условиях : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Рязань, 2008. 22 с.
26. Гук О. Ф. Теоретичні передумови формування естетичної культури. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. Вип. 18. С. 193-199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2013_18_28.
27. Дем'янчук О. Н. Педагогічні основи формування художньо-естетичних інтересів школярів: навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 64 с.
28. Джидарьян И. А. Эстетическая потребность. Москва : Изд-во «Наука», 1976. 192 с
29. Егоров А. С. Проблемы эстетики: учеб. пособ. Москва : Советский писатель, 1977. 464 с.
30. Эстетика / М. Колесніков та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 208 с.
31. Эстетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку : зб. наук пр. / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 560 с.
32. Зайцева І. Є. Розвиток естетичної культури майбутніх учителів засобами театрального мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2001. 20 с
33. Зарецкая И. И. Воспитание эстетического отношения к труду как социально-педагогическая проблема. *Формирование эстетического отношения к искусству* : материалы междунар. конф. Херсон, 1991. С. 147-151.
34. Каган М. С. Человеческая деятельность: опыт системного анализа. Москва : Политиздат, 1974. 328 с

35. Каминін В. Є. Естетична культура як система ціннісно-сміслових інтенцій у професійній підготовці майбутніх візажистів-стилістів. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 11, ч. 2. С. 96-102.
36. Каргапольцев С. М. Человек и личность как эстетические феномены. *Вестник ОГУ*. 1999. № 3. С. 29-37.
37. Комарова А. И. Эстетическая культура личности. Киев : Вища школа, 1988. 152 с.
38. Крутоус В. П. Путь к прекрасному. Об эстетическом идеале : учеб. пособ. Москва : Просвещение, 1989. 192 с.
39. Крылова Н. Б., Печко Л. П. Формирование эстетической культуры личности: школа, трудовой коллектив, вуз. Москва : Знания, 1986. 64 с.
40. Курлянд З. Н., Хмельюк Р. І., Семенова А. В. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 399 с.
41. Лазурский А. Ф. Избранные труды по психологии. Москва : Наука, 1997. 446 с.
42. Липский В. Н. Эстетическая культура и личность. Москва : Знание, 1987. 128 с.
43. Лихачев Д. С. Раздумья. Москва : Детская литература, 1991. 318 с.
44. Лосев А. Ф. Две необходимые предпосылки для построения истории эстетики до возникновения эстетики в качестве самостоятельной дисциплины. *Эстетика и жизнь. Общие проблемы эстетики*. Москва : Искусство, 1979. С. 221-238.
45. Макаренко А. С. Педагогические сочинения. Москва : Педагогика, 1983. 365 с.
46. Максакова В. И. Педагогическая антропология: учеб. пособ. Москва : Академия, 2001. 208 с.
47. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України. *Шкільний світ*. 2002. № 9. С. 1-16.

48. Молчанова А. С. На вкус, на цвет... Москва : Искусство, 1966. 198 с.
49. Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посібник. Київ : НПУ, 2003. 267 с.
50. Нечепоренко М. В. Емоційно-вольова культура студента : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 180 с.
51. Нікітіна І. В. Динаміка процесу самовизначення особистості в індивідуально-психологічному просторі людини. *Вісник Київського університету ім. Т. Шевченка*. 1998. Вип. 6. С. 28-30.
52. Падалка Г. М. Естетична культура майбутніх учителів та умови її формування. *Вища і середня педагогічна освіта*. 1991. № 15. С. 62-68.
53. Пацалюк І. І. Залучення інтерактивних методів навчання до викладання мистецьких дисциплін. *Підготовка майбутніх учителів до реалізації державного стандарту початкової загальної освіти*. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 73-75.
54. Печко Л. П. Творческое воображение как аппарат освоения художественной культуры. *Обсерватория культуры* : журнал-обозрение. 2004. № 4. С. 78-86.
55. Печко Л. П. Эстетическая культура и воспитание человека. Москва : ВНИИ ИТ и КИР МК СССР, 1991. 102 с.
56. Поликарпов В. С. Лекции по культурологии : учебное пособие. Москва : Гардарика, 1997. 344 с.
57. Психология процессов художественного творчества / ред. Б. С. Мейлах, Н. А. Хренов. Ленинград : Наука, 1980. 284 с.
58. Разумный В. А. Методика формирования эстетической культуры личности : учеб. пособ. Москва : Мысль, 1985. 190 с.
59. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : учеб. пособ. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 712 с.
60. Рудницька О. П. Культуровідповідність мистецької освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. Київ : Вид-во «Віпол», 2000. С. 108-134.

61. Румянцева Н. Н. Формирование эстетической культуры учащихся педагогических училищ во внеучебной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Казань, 1994. 262 с.
62. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навчально-методичний посібник. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
63. Сідорова І. С. Формування естетичної культури студентів педагогічних університетів у позааудиторній художній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2013. 200 с.
64. Сопіна Я. В. Формування естетичної культури студентів музично-педагогічних факультетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луганський держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2003. 20 с.
65. Сотська Г. Сутність поняття «естетична культура вчителя»: теоретичний аспект. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. журн. 2013. № 7. С. 28–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2013_7_9.
66. Степанов С. Ю., Похмелкина Г. Ф., Коломина Т. Ю. Принципы рефлексивной психологии педагогического творчества. *Вопросы психологии*. 1991. № 5. С. 5-14.
67. Столович Л. Н. Эстетическая и художественная ценность: сущность, специфика, соотношение. Москва : Знание, 1983. 64 с.
68. Сунна У. Ф. Эстетическая культура студента: опыт социологического анализа. Москва : Педагогика, 1977. 124 с.
69. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори. Київ : Радянська школа, 1977. 670 с.
70. Толстой Л. Н. Что такое искусство? Статьи, письма, дневники. Москва : Современник, 1985. 540 с.
71. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2004. 239 с.
72. Философия и ее место в культуре : сб. науч. тр. / под ред. О. А. Донских, А. Н. Кочергина. Новосибирск : Наука. Сибирское отделение, 1990. 241 с.

73. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 744 с
74. Флоренский П. А. Столп и утверждение истины. Хрестоматия по философии : учеб. пособ. Москва : ТЕИС, 1996. 416 с.
75. Фомицкий Д. И. Латино-русский словарь. Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. 704 с.
76. Царьова Л. Деякі аспекти формування естетичної культури особистості. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2010. Вип. 91. С. 244-247.
77. Чавчавадзе Н. З. Культура и ценности: учеб. пособие. Тбилиси : Мецниереба, 1984. 171 с.
78. Черникова Н. В. Формирование эстетической культуры студентов в педагогическом вузе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Минск, 2011. 21 с.
79. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.
80. Шевнюк О. Л. Культурологія : навчальний посібник. 3 вид. Київ : Знання-Прес, 2007. 353 с
81. Эстетика: Словарь / под общ. ред. А. А. Беляева и др. Москва : Политиздат, 1989. 447 с.
82. Эстетическая культура и эстетическое воспитание : кн. для учителя / сост. Г. С. Лабковская. Москва : Просвещение, 1983. 304 с.
83. Эстетическая культура / отв. ред. И. А. Конигов. Москва : ИФРАН, 1996. 201 с.
84. Эстетическое сознание и процесс его формирования / под ред. Н. И. Киященко, Н. Л. Лейзерова. Москва : Искусство, 1981. 255 с.
85. Эстетическое сознание и художественная культура / под ред. В. И. Мазепи. Киев : Наукова думка, 1983. 293 с.
86. Ягупов В. В. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

Додаток А

Анкета

1. Чи викликають у вас інтерес твори мистецтва?
 - а) так
 - б) ні
 - в) важко відповісти
2. Як часто ви відвідуєте мистецькі заходи, галереї, музей?
 - а) часто
 - б) не дуже
 - в) не відвідную
3. Чи можете ви підтримати бесіду на мистецьку тематику?
 - а) так, вільно володію цією проблематикою
 - б) не особливо
 - в) ні, не можу
4. Скільком шедеврам мистецтва ви можете дати детальну характеристику?
 - а) 20 - 30
 - б) 10 - 20
 - в) 0 - 10
 - г) жодного
5. Які світові картинні галереї ви можете назвати? _____
6. Плануючи відпочинок Ви б надали перевагу відпочинку:
 - а) на пляжі
 - б) ознайомленню з визначними місцями
 - в) активному відпочинку
7. Чи мрієте Ви побачити світові мистецькі шедеври в оригіналі?
 - а) дуже мрію
 - б) за можливістю

в) ні, не мрію

8. Якщо мистецький твір не викликає у Вас позитивних емоцій Ви:

а) намагаєтесь віддати належне митцю та зрозуміти ідею твору

б) відчуваєте внутрішнє напруження та емоційний дискомфорт

в) не стримуєте емоції, висловлюєте обурення

г) мені байдуже

9. Чи є у Вас домашня бібліотека?

а) так, велика

б) лише підручники, кілька художніх книжок та журнали

в) віддаю перевагу електронним підручникам

г) мені це не потрібно

10. Чи хотіли би Ви отримати в подарунок альбом з ілюстраціями творів мистецтва?

а) дуже, я збираю подібні альбоми

б) непоганий подарунок

в) я віддала (-ав) би перевагу іншим подарункам

г) ні, не хотіла (-ів)

11. Чи розповідаєте Ви в колі близьких та друзів про побачені твори мистецтва?

а) так, намагаюсь ділитись враженнями

б) при нагоді

в) не пригадую

г) ні, не розповідаю

12. Чи залучаєте Ви друзів та знайомих до відвідування мистецьких акцій

а) так

б) іноді

в) ні

Додаток Б

Методика «Незакінчені речення»

1. Естетична культура це ...
2. Людина з естетичним смаком це ...
3. Естетичний ідеал це ...
4. Культура почуттів це ...
5. Естетична цінність це ...
6. Людина з культурним світоглядом повинна ...
7. Ерудована людина має володіти знаннями про ...
8. Мистецькі цінності необхідно зберігати тому що ...
9. Занурення в світ мистецтва робить людину ...
10. Людина, яка володіє вміннями естетичної діяльності, отримує ...